

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

6. III

§. 2

-

p. 92

n. 13.

11 2 22

746498.2

05/36 B.72

VLAEMSCHE
SPRAEKKUNST,

TEN GEBRUIKE
DER ROOMSCH-CATHOLYKE
SCHOLEN;

Door Gh. Van Durme,

Onderwyzer.

TWEEDE STUKJE.

Dyfde Uitgaef.

GENT,

BY DE W^e A.-I. VANDER SCHELDEN,

IN DE ONDERSTRAET, N° 31.

Rijksuniversiteit - Gent

Om den eigendom van dit werk te behouden,
is er voldaan aen de Wet van den 25 january 1817.

W^c A.-I. VANDER SCHELDEN.

VOORBERIGT.

Wanneer ik myne Vlaemsche Spraekkunst in het licht gaf, beloofde ik met vlyt te arbeiden aen het tweede stukje, indien dezelve aen het Onderwys eenig voordeel mogte bybrengen.

Vernemende dat dit boekje niet alleen in menigvuldige goede scholen met vrucht werd gebruikt, maer zelfs in eenige der voornaemste gestichten onzer provincie reeds de voorkeur voor alle andere werken van dien aerd verkregen had, volbragt ik met genoeg de op my genomene taek, door het zamenstellen eener woordvoeging, gevolgd van eenige voorbeelden voor de twee verschillende wyzen van ontleden, zoo als deze heden het licht ziet.

Daer de redeneerkundige verbinding der woorden als het voornaemste grondbeginsel der woordvoeging mag aenzien worden, heb ik volstrekt noodig geoordeeld, van eerst den leerling met het voorstel bekend te maken, om my des te beter in de volgende regelen naer hetzelfde te kunnen schikken.

Aengaende de ontledingen zal het niet noodig zyn lange aenmerkingen te maken, dewyl alle bekwame Onderwyzers, reeds van het nut derzelve genoegzaam overtuigd zynde, niet

zullen nalaten kunne leerlingen menigvuldige gepaste voorstellen en volzinnen ter ontleding voor te schryven. De achteraan gevoegde voorbeelden dienen maer alleen om eene schets te geven van de tragswyze opklimming, die men by dezelve moet onderhouden.

Moge dit werkje aen onze tael ook eenige verbeteringen te weeg brengen, dan zal ik de zelve als eene ryke vergelding van mynen arbeid aenzien.

VLAMSCHE
SPRAEKKUNST,

BEVATTENDE

DE WOORDVOEGING.

I LES.

OVER DE WOORDVOEGING IN HET ALGEMEEN.

WANNEER de mensch zyne gedachten aen zyne medemenschen wil te kennen geven, dan moet hy daer toe woorden gebruiken, en dezelve op eene geregelde wyze te zamen voegen: om dit behoorlyk te kunnen doen, wordt er eene grondige kennis vereischt van al de regelen, volgens welke de woorden eener tael moeten gerangschikt worden; dit deel der spraekunst, dat deze regelen leert kennen, noemt men *woordvoeging* (syntaxis).

Men kan de *woordvoeging* in twee voorname deelen onderscheiden: het eerste deel bevat de verbinding van enkele woorden met de betrekkingen, welke deze op elkander hebben; in het tweede deel wyst men aen, in welke orde de woorden en voorstellen in eene rede op elkander moeten volgen, als ook welke teekens men in het schryven moet gebruiken. Wy zullen elk dezer deelen afzonderlyk behandelen.

EERSTE DEEL.

Over de verbinding van enkele woorden en hunne betrekkingen tot elkander.

II LES.

OVER HET ENKELVOUDIG VOORSTEL.

WANNEER men zyn oordeel over iets door woorden uitdrukt, dan wordt deze uitdrukking *een voorstel* genoemd (1).

Als ik b. v. de sneeuw aenschouw, dan oordeel ik, dat zy wit is: wil ik dit oordeel door woorden uitdrukken, dan verkryg ik het voorstel, *de sneeuw is wit*.

In elk voorstel heeft men ten minsten twee denkbeelden, die te zamen gevoegd of met elkander verbonden zyn: het eerste denkbeeld is het gene, waer over men het oordeel uitdrukt, en dit noemt men *onderwerp*; het tweede is het gene, wat men van het onderwerp oordeelt of zegt, en wordt daerom *gezegde* genoemd.

Deze twee genoemde denkbeelden worden doorgaens met het werkwoord *wezen* of *zyn* aen elkander verbonden, hoewel deze verbinding ook somtyds met het werkwoord *worden* geschiedt. Het woordje, dat het onderwerp met het gezegde verbindt, draegt den naem van *koppelwoord*. In het

---

(1) Voorstel in den zin van *voorslag* of *voordragt*, dat ter beoordeeling of ter aenneming wordt voorgedragen, is mannelijk: zoo kan *de voorstel* (voordragt) uit meer dan *één voorstel* (door woorden uitgedrukt oordeel) bestaen.

bovenstaende voorbeeld is DE SNEEUW *het onderwerp*, WIT *het gezegde*, en het woordje is, dat deze twee denkbeelden met elkander verbindt, is het *koppelwoord*.

III LES.

NADERE ONTWIKKELING VAN HET VOORSTEL.

In sommige voorstellen vertoont zich het koppelwoord niet dadelyk aen het gezigt, om dat dit met het gezegde in een en het zelfde woord verbonden is; als ik b. v. zeg, *het kind leert*, vind ik op den eersten oogslag in dit voorstel geen koppelwoord; doch na eenige opmerking vind ik, dat dit in het gezegde *leert* opgesloten is, want, *het kind leert* is zoo veel als, *het kind* IS LEERENDE. Dusdanige gezegden, die het koppelwoord of zefstandig werkwoord in zich bevatten, zyn altyd *byvoegelyke werkwoorden*.

Het werkwoord schikt zich altyd in persoon en getal naer het onderwerp, het zy dat het als *gezegde* of als *koppelwoord* in een voorstel voorkomt; maer wanneer het gezegde uit een byvoegelyk naemwoord bestaet, blyft dit in alle gevallen onveranderlyk. Wanneer men b. v. zegt, *ik schryf*, dan staet het werkwoord *schryf* in den eersten persoon enkelvoud, om dat het onderwerp *ik* tot den eersten persoon enkelvoud behoort; maer zegt men, *de kinderen zyn leerzaam*, dan komt alleen het werkwoord *zyn* met het onderwerp *kinderen* in persoon en getal overeen, en het gezegde *leerzaam* blyft onveranderlyk.

IV LES.

BEVESTIGENDE, ONTKENNENDE, BEDRYVENDE EN LYDENDE VOORSTELLEN.

Wanneer men het gezegde aen het onderwerp toekent of bevestigt, dan wordt dit een *bevestigend*

voorstel genoemd: in het voorstel, *de lente is aengenaem*, bevestigt men het gezegde *aengenaem* by het onderwerp *lente*; men zegt, dat deze hoedanigheid by de *lente* gevonden wordt.

Ontkent men het gezegde aen het onderwerp, of zegt men, dat dit denkbeeld by het onderwerp niet past, dan bekomt men een *ontkennend* gezegde: wanneer men b. v. de beide denkbeelden *sneeuw* en *zwart*, die by elkander niet passen, wilt te zamen verbinden, en evenwel de waerheid behouden, dan zegt men, *de sneeuw is NIET zwart*; dus heeft men hier een *ontkennend* gezegde; van gelyken, *weldoet verarmt niet*. In dergelyke voorstellen behoort het woordje *niet* tot het gezegde.

In geval het onderwerp in een voorstel als zelf werkende voorkomt, dan is dit voorstel *bedryvend*; gelyk in dit voorstel, *de leerling schryft*, komt het onderwerp *leerling* als zelf werkende voor.

Komt in tegendeel het onderwerp voor als de werking ondergaende, dan noemt men zulkdanig voorstel *lydend*: wanneer men b. v. zegt, *de leerling wordt onderwezen*, dan is dit een *lydend* voorstel; om dat het onderwerp *leerling* niet als werkende voorkomt, maer als de werking ondergaende door eenen anderen persoon, die echter niet genoemd wordt.

V LES.

OVER HET VOORWERP EN DE BEPALING.

In sommige bedryvende voorstellen wordt ook het gene genoemd, dat bewerkt wordt, of waer op het bedryf des onderwerps overgaet. Het gene, dat in een voorstel, onderscheiden van het onderwerp, als bewerkt wordende voorkomt, noemt men *voorwerp*: zoo is in het voorstel, *de Belg beheimint de vryheid*, ook uitgedrukt wat door het

onderwerp *Belg* behandeld of bemint wordt, te weten, de *vryheid*; dus is in dit voorstel de **VRYHEID** het voorwerp.

Het onderwerp, gezegde en voorwerp kunnen ook door een of meer woorden nader bepaeld worden, welke woorden daerom den naem van *bepaling* dragen. Zegt men b. v., *de zegen* DES **VADERS** *bouwt* DOORGAENS *het huis* DER KINDEREN, dan dient *des vaders* tot *bepaling* van het onderwerp *zegen*, *doorgaens* tot *bepaling* van het gezegde *bouwt*, en *der kinderen* tot *bepaling* van het voorwerp *huis*.

Wanneer de hoedanigheid of eigenschap van het onderwerp, voorwerp of van de bepaling onmiddelyk daer by gevoegd is, dan wordt deze hoedanigheid niet als een ander deel van het voorstel aenzien, maer te zamen genomen met het naemwoord, waer toe het behoort; b. v.: *de ONDANKBARE* *Israëlieten* *aenbaden* het **GOUDEN** *kalf*; hier behoort *ondankbare* tot het onderwerp *Israëlieten*, en *gouden* tot het voorwerp *kalf*.

VI LES.

ENKELVOUDIGE, VEELVOUDIGE EN ZAMENGESTELDE VOORSTELLEN.

Wanneer er in een voorstel maer één onderwerp, één gezegde, één voorwerp en ééne bepaling gevonden wordt, dan is dit voorstel *enkelvoudig*; b. v. *Joseph verklaerde de droomen van Pharao*.

Veelvoudige voorstellen zyn zulke, waer in meer dan één onderwerp, gezegde of voorwerp voorkomt, of als een dezer deelen meer dan ééne bepaling by zich heeft; b. v.; **DE KONING** *en* **DE BEDELAER** *zyn gelyk na de dood*; *goede kinderen* **EREN** *en* **BEMINNEN** *hunne ouders*; *God heeft* **HEMEL** *en* **AERDE**

geschapen; deze leerling studeert VLYTIG, OPLETTEND en OP BEHOORLYKEN TYD: by het eerste voorbeeld bestaet de veelvoudigheid in het onderwerp, by het tweede in het gezegde, by het derde in het voorwerp, en by het vierde in de bepaling.

Deze veelvoudigheid kan ook in meer dan één deel van het zelfde voorstel bestaen: VERSTAND, RYKBOMEN GEZONDHEID *zonder deugd, kunnen den mensch noch* IN DIT, *noch* IN HET ANDER LEVEN *gelukkig maken.*

In geval van twee onderwerpen, voorwerpen enz. het een tot verklaring van het ander dient, maken deze het voorstel niet veelvoudig; b. v.: *de REUS GOLIATH werd door den* SCHAEPHERDER DAVID *overwonnen; hier dient Goliath tot verklaring van reus, en David tot verklaring van schaepherder.*

Hoewel er in een voorstel meer dan ééne bepaling voorkomt, is het daerom niet veelvoudig, als deze bepalingen niet beide tot het zelfde deel van het voorstel behooren; als ik zeg: *de droomen* VAN JOSEPH *ontstaken* MEER EN MEER *den haet* ZYNER BROEDERS, dan maken deze dry bepalingen, *van Joseph, meer en meer en zyner broeders,* het voorstel niet veelvoudig, om dat zy elk tot een afzonderlyk deel van het zelve behooren.

Zamengestelde voorstellen zyn die, welke door verbinding van verscheide oordeelen gevormd zyn; b. v.: *de lessen, die ik moet leeren, zyn moeijelyk.*

VII LES.

OVER DE GEVALLEN EN NAEMVALLEN.

Gelyk wy hier voren gezien hebben, kan het zelfstandig naemwoord op dry verscheide wyzen voorkomen; te weten: als *onderwerp*, als *voorwerp* of als *bepaling*. Deze dry verschillende wyzen, op welke het zelfstandig naemwoord kan voorgesteld worden, noemt men *gevallen*.

De zelfstandige naemwoorden kunnen ook zekere hoedanigheid uitdrukken, en als gezegde voorkomen; b. v.: *myn broeder is ONDERWYZER*; *Leopoldus de eerste is KONING*; in dit geval worden zy nooit verbogen.

In deze voorstellen: *het mes is VAN STAEL*, *de deur is VAN HOUT*, enz. komen de woorden *van stael* en *van hout* niet als gezegde, maer als bepaling voor, dewyl het gezegde hier verzwegen wordt; want, *het mes is van stael*, beteekent, *het mes is GEMAEKT van stael*, enz.

Het is met het zelfstandig naemwoord, als onderwerp voorkomende of in het eerste geval staende, dat byna alles in eene rede moet overeenkomen.

Tusschen *gevallen* en *naemvallen* maken wy dit verschil, dat de *gevallen* alleen uit de verschillende betrekkingen der denkbeelden ontstaen, zonder opzigt tot de verbuiging, en dat de *naemvallen* alleen voortkomen uit de verbuiging, welke de woorden in deze betrekkingen ondergaen. Dit onderscheid zal klaerder blyken uit het volgende voorbeeld: *ESAU werd door ZYNE GULZIGHEID en DEN LIST ZYNS BROEDERS van ZYN EERSTGEBOORTERECHT* beroofd: hier komt *Esau* als onderwerp of eerste geval voor, terwijl *door zyne gulzigheid, den list, zyns broeders* en *van zyn eerstgeboorterecht* vier bepalingen of derde *gevallen* zyn; in tegendeel staen de woorden, *zyne gulzigheid, den list* en *zyn eerstgeboorterecht* alle in den vierden *naemval*, daer *zyns broeders* alleen, in den tweeden *naemval* staet.

VIII LES.

VERBINDING DER ZELFSTANDIGE NAEMWOORDEN.

Wanneer twee of meer zelfstandige naemwoorden zoodanig met elkander verbonden zyn, dat zy

slechts eene zaak beteekenen, staen zy beide in het zelfde geval; b. v.: de *berg Sinai*, de *stad Brussel*, enz. Dit heeft ook plaets, wanneer zy met *als* verbonden zyn; b. v.: *de Christenen eeren de HEILIGEN als DIENAREN Gods*.

Van twee by elkander staende zelfstandige naemwoorden, die te zamen maer één denkbeeld uitdrukken, wordt het eerste nooit verbogen, maer wel het laetste: *KONING LEOPOLDS regering*, *VADER JACOBS zonen*, enz.

De zelfstandige naemwoorden die in een voorstel als bepaling voorkomen hebben veelyds een voorzetsel voor zich; als: *de les VAN DEN LEERLING: hy spreekt VAN ZYNEN BROEDER*, enz. Wordt het zelfstandig naemwoord of het daer by staende voornaemwoord of lidwoord met byvoeging van *s* of *r* verbogen, dan valt het voorzetsel *van* weg: zoo zegt men, *de ouderdom ZYNS VADERS*, en niet *de ouderdom VAN ZYNS vaders* (1). Wanneer er een ander voorzetsel verzwegen wordt, dan heeft deze verbuiging ook geene plaets: zoo zegt men, b. v.: *een bondel hout, een zak graen*, in plaets van *een bondel VAN hout, een zak MET graen*, enz. Het voorzetsel *aen* wordt ook veelyds verzwegen, b. v.: *ik heb myn' vriend eenepen gegeven*, in plaets van *AEN mynen vriend*, enz.

In geval twee tweede naemvallen een wange-luid zouden veroorzaken, is het noodig in plaets van den eenen het voortzetsel *van* te gebruiken: dus zegt men niet, *de gevolgen DES OUDERDOMS myns vaders*, maer *de gevolgen VAN DEN OUDERDOM myns vaders*.

Achter de byvoegelyke naemwoorden, die eene

---

(1) Deze verbuiging kan maer alleen plaets hebben, wanneer deze woorden als bepaling van een ander zelfstandig naemwoord of persoonlijk voornaemwoord voorkomen, en niet wanneer het de bepaling van een werkwoord is.

hoeveelheid uitdrukken , nemen de zelfstandige naemwoorden somtyds de meervoudige gedaente niet aen , wanneer deze hoeveelheid als verzameld voorkomt : zoo zegt men b. v. , *tien pond vlas* , in eene masse of in een pak , en *tien ponden vlas* , als elk pond afzonderlyk ingepakt of op zich zelve beschouwd wordt.

IX LES.

OVER HET GEBRUIK DER LIDWOORDEN.

Het bepalend lidwoord gebruikt men om eene zaak als met den vinger aen te wyzen ; maer wanneer men de zaak algemeen noemt , wordt het lidwoord doorgaens weggelaten ; b. v. : *brengh my wyn*. Dit heeft ook plaets in vele algemeene spreekwyzen en figuerlyke uitdrukkingen : *heb geduld ; nood zoekt list*.

Men laet het lidwoord weg by de eigene namen ; als : *PIETER leert ; hy komt van GENT* , enz. ; evenwel wordt het lidwoord gebezigd , wanneer de eigene naem door een ander woord nader omschreven wordt ; b. v. : *het volkryk Europa , de stad Antwerpen*.

Het lidwoord wordt ook weggelaten , als er onmiddelyk voor het zelfstandig naemwoord een bezittelyk , aenwyzend of vragend voornaemwoord of wel een byvoegelyk naemwoord van hoeveelheid staet , b. v. : *MYN vriend , DIT huis , WELKE les ? WEINIG geld* ; echter wordt voor de hoofdtallen somtyds het lidwoord gebruikt ; b. v. : *tien frank het honderd*. Met *alle* wordt het lidwoord uitgelaten , doch met *al* wordt hetzelfde gebruikt : zoo zegt men , *ALLE menschen , en AL DE menschen*.

Eindelyk wordt het lidwoord verzwegen , wanneer verscheide zaken achter elkander worden op-

geteld, vooral in den hartstogtelyken styl; b. v. : *geld, goed, eer, gezondheid, alles wordt menigmael opgeofferd aen de eerlooze driften.*

De lidwoorden worden voor de zelfstandige naemwoorden geplaetst, en komen met dezelve in geslacht, getal en naemval overeen. Wanneer het zelfstandig naemwoord een byvoegelyk naemwoord voor zich heeft, dan staet het lidwoord voor dit byvoegelyk naemwoord; b. v. : *DE oudste zoon van EEN' ryken heer.*

Wanneer verscheide zelfstandige naemwoorden op elkander volgen, wordt het lidwoord doorgaens maer voor het eerste geplaetst; b. v. : *DE wetenschap, eer, dapperheid en vaderlandsliefde zyn vier voorname vereischten van eenen vorst.* Zyn de naemwoorden van verschillend geslacht of getal, dan moet het lidwoord herhaeld worden, b. v. : *hy bemint DEN drank en HET spel; de studie past aen DEN onderwyzer en aen DE leerlingen.*

Wanneer men met nadruk spreekt, wordt het lidwoord herhaeld; b. v. : *de ware christen ontvangt DEN voorspoed, DEN tegenspoed, DEN angst en DEN kommer met liefde van de hand Gods.*

Het onbepalend lidwoord wordt byna altyd herhaeld, b. v. : *de zonde is EEN woord, EEN werk, EENE begeerte of EENE verzuimenis tegen de wet of den wil Gods.*

X LES.

OVER HET GEBRUIK DER BYVOEGELYKE NAEMWOORDEN.

De byvoegelyke naemwoorden staen doorgaens voor de zelfstandige naemwoorden, en komen met dezelve in geslacht, getal en naemval overeen; b. v. : *des GROOTEN mans, der GROOTE vrouw, van het GROOT kind, zoo zeggen wy ook : het GOED kind des GOEDEN*

kind; de VLYTIGE jongen leert, ik ken den VLYTIGEN jongen.

Somtyds komen de byvoegelyke naemwoorden achter de eigene zelfstandige naemwoorden, en worden met het bepalend lidwoord daer aen verbonden, het welk vooral by de namen der vorsten plaets heeft; b. v. : *Leopoldus de EERSTE, Alexander de GROOTE*; in dit geval worden zy verbogen, even als of zy voor het zelfstandig naemwoord geplaatst waren, gelyk men in de bovenstaende voorbeelden klaer genoeg kan zien.

Komen de byvoegelyke naemwoorden zonder zelfstandig naemwoord by zich als gezegde voor, dan zyn zy onveranderlyk; b. v. : *het kind is DEUGDZAEM, de kinderen zyn DEUGDZAEM* : komt echter in dusdanig gezegde een zelfstandig naemwoord voor, dan wordt het byvoegelyk naemwoord weder veranderlyk; als : *Napoleon was een DAPPERE krygs-overste.*

Menigmael komen de byvoegelyke naemwoorden achter hunne zelfstandige, en blyven onveranderlyk, hoewel zy op den eersten oogslag geen gezegde schynen te zyn; als : *deze stervende moeder gaf aen hare kinderen eene vermaning, even ZIELROEREND als HEILZAEM*; doch, wel ingezien, zyn de woorden *zielroerend* en *heilzaam* gezegden, dewyl hier eene uitlating bestaet; want men wilt hier zeggen : *WELKE (vermaning) even zielroerend als heilzaam WAS.*

XI LES.

VERVOLG VAN HET GEBRUIK DER BYVOEGELYKE NAEMWOORDEN.

De byvoegelyke naemwoorden kunnen ook alleen zonder zelfstandig naemwoord by zich, voorkomen, hoewel zy niet als zelfstandig gebruikt worden :

dit heeft voornamelyk plaets, wanneer zy in betrekking staen met een zelfstandig naemwoord, dat maer zoo even genoemd is, of kort daer achter volgt, b. v. : *ik schryf geern met eene slappe pen, maer niet met eene styve; Pieter zit op de EERSTE, en Jan op de tweede bank.* Ook wanneer het verzwegen zelfstandig naemwoord ligtelyk te raden is : als ik zeg, *den ZESTIENDEN Mei*, verstaet ieder een, dat ik wil zeggen, *de zestiende DAG van Mei.*

Hoewel de zamengestelde zelfstandige naemwoorden het geslacht aennemen van het laetste deel, zyn er nogtans eenige, by welke het byvoegelyk naemwoord betrekking heeft op het eerste of nalaetste deel, waer van het dan ook het geslacht en getal aenneemt, b. v. : *een OUDE-vrouwenhuis* : hier heeft *oude* betrekking op *vrouwen*, en daerom neemt het de meervoudige gedaente aan; indien men schreef, *een OUD vrouwenhuis*, dan zou men hierdoor te kennen geven *een oud huis*, waer in vrouwen zyn, het zy oude of het zy jonge. Wanneer het geslacht of getal van het byvoegelyk naemwoord niet kan doen zien, op welk deel van het zamengesteld woord dit betrekking heeft, en het evenwel tot het eerste deel behoort, dan zou men dit kunnen te kennen geven door het plaetsen van een koppelteken achter het naemwoord; aldus : *eene oudekleer-verkoopster.*

Somtyds dient van twee byvoegelyke naemwoorden het eerste om de beteekenis van het tweede nader te bepalen, in welk geval dit eerste als een bywoord voorkomt : zegt men b. v., *een DOBBEL vergoedende dienst*, dan bedoelt men een' dienst, die bekwaem is om eenen anderen dienst dobbel te vergoeden; daer *eene DOBBELE vergoedende dienst*, eene andere beteekenis heeft.

De woorden *gansch, geheel, half, vol, enkel en louter* kunnen ook onveranderlyk voorkomen,

hoewel zy by een zelfstandig naemwoord staen , wanneer zy met dit zelfstandig naemwoord te samen zekere hoedanigheid uitdrukken, en als gezegde voorkomen; b. v. : *het leven is VOL ellenden; eze stof is HALF wol en HALF katoen.*

XII LES.

OVER DE ZELFSTANDIGE OF PERSOONLYKE VOOR- NAEMWOORDEN.

De persoonlyke voornaemwoorden van den eersten en tweeden persoon dienen onverschillig voor alle dry de geslachten; maer die des derden persoons volgen altyd het geslacht van het zelfstandig naemwoord, welks plaets zy bekleeden. Ook zyn de persoonlyke voornaemwoorden van alle dry de personen altyd van het zelfde getal van de personen of zaken, die zy vertegenwoordigen; doch voor den naemval hangen zy af van de wyze, op welke zy beschouwd worden; b. v. : *uw BROEDER is te huis gekomen, en uwe zuster heeft HEM verwelkomd* : hier is het voornaemwoord *hem* mannelyk en enkelvoudig, om dat *broeder* mannelyk en enkelvoudig is, maer het staet in den vierden naemval, hoewel *broeder* in den eersten naemval staet.

Wanneer een persoon of eene zaek genoemd wordt met een woord, dat van een ander geslacht is als de persoon of de zaek, waer van dit woord de plaets bekleedt, dan komt het voornaemwoord overeen met het voorwerp zelve, en niet met het woord, dat in zyne plaets gebezigd is; b. v. : *nauwelyks was ZYNE HOOGWEERDIGHEID gewyd, toen HY (den Bisschop) zich onvermoeid bezig hield met de zorg voor zyne onderdanen; het boos WYF ontmoette haren man, dien ZY (de vrouw) met scheldwoorden overlaedde.*

Het persoonlijk voornaemwoord *zich* mag maer alleen gebruikt worden by een wederkeerig werkwoord, dat is als de werking op den persoon die de zelve doet, terugkeert : zoo zyn de voorstellen , *Karel en Leo wasschen ZICH*, en *Karel en Leo wasschen ELKANDER*, geheel verschillig; het eerste voorstel beteekent, *Karel wast zich, en Leo wast zich*, daer het tweede beteekent, *Karel wast Leo, en Leo wast Karel*. Het voornaemwoord *zich* ondergaet geene verbuiging, noch in geslacht, noch in getal, noch in naemval, en wordt alleen by den derden persoon gebruikt.

XIII LES.

OVER DE BEZITTELYKE VOORNAEMWOORDEN.

Het is strydig met den aerd onzer tael, in plaets van den verbogen naemval, het bezittelyk voornaemwoord te gebruiken : zoo zegt men niet, *mynen broeder ZYN* huis, maer, *myns broeders huis*, of *het huis van mynen broeder*.

Wanneer het bezittelyk voornaemwoord van den derden persoon niet tot het hoofdonderwerp der rede behoort, maer tot eenigen anderen voorafgaenden persoon, die van het zelfde geslacht en getal is, gebruikt men in plaets van dit voornaemwoord *deszelfs* of *derzelver*, of met het voorzetsel, *van den zelve*, *van de zelve*, enz. (1). In geval het bezittelyk voornaemwoord tot een derde zelfstandig naemwoord behoort, dat als bezitter voor-

---

(1) Deze dobbelzinnigheid kan ook plaets hebben by de persoonlijke voornaemwoorden, welke dobbelzinnigheid men wegneemt, met in plaets van *hy*, *zy*, enz. *dezelve*, enz. te gebruiken. Behoort het persoonlijk voornaemwoord tot een derde zelfstandig naemwoord, dan gebruikt men in zyne plaets de voornaemwoorden *deze* en *dit*.

komt, dan gebruikt men *van dezen, van deze, van dit* : zoo zegt men wel, *Jan verhaelt aen Hendrik en Pieter, dat hy ZYNEEN boek* (den boek van Jan) *gevonden heeft*; maer, *Jan verhaelt aen Hendrik en Pieter, dat hy DESZELFS boek* (den boek van Hendrik) *gevonden heeft*, en, *Jan verhaelt aen Hendrik en Pieter, dat hy den boek VAN DEZEN* (van Pieter) *gevonden heeft*.

Wanneer het zelfstandig naemwoord, dat als bezitter voorkomt, niet van het zelfde geslacht of getal is van het hoofdonderwerp, dan kan het gebruik van het bezittelyk voornaemwoord geene verwarring veroorzaken; dus mag men wel zeggen: *Leo zegt aen Melanie, dat hy HARE pen gevonden heeft*, en niet, *derzelve pen*, dewyl het vrouwelyk *hare* niet op *Leo*, maer alleen op *Melanie* kan betrekking hebben.

XIV LES.

GEBRUIK DER AENWYZENDE VOORNAEMWOORDEN.

Het is een algemeen misbruik van in het zelfde voorstel achter het zelfstandig naemwoord een aenwyzend voornaemwoord te gebruiken; b. v.: *het kind DAT schryft; myn broeder DIE speelt*; men zegge: *het kind schryft*, enz.

De aenwyzende voornaemwoorden nemen ook somtyds het bepalend lidwoord voor zich; doch zy worden by ons niet in hetzelfde woord daer mede verbonden (1), gelyk by de Hollanders, dewyl zy in de verbuiging volstrekt als twee afzonderlyke woorden voorkomen.

Door *deze* en *dit*, wyst men iets aen dat naby of tegenwoordig is; door *die* en *dat*, een meer afgelegen voorwerp, en door *gene* en *geen*, toont

---

(1) Dit kan ook op de betrekkelijke en vragende voornaemwoorden toegepast worden.

men iets aen dat meest verwyderd is; b. v. : *Bernard zit aen DEZE tafel, Lodewyk aen DIE, en Pieter aen GENE.* Wanneer twee of dry zelfstandige naemwoorden vooraf genoemd zyn, dan wordt het gene, dat laetst genoemd is, als naby aenzien; b. v. : *de vrees des Heeren, de gehoorzaamheid en de leierzucht zyn dry voorname deugden voor een' jongeling; GENE (de vrees des Heeren) leidt hem tot de ware wysheid, DIE (de leierzucht) tot de wetenschappen, en DEZE (de gehoorzaamheid) verwerft hem een lang en gelukkig leven op aerde, en hierna het eeuwig leven.*

Wanneer men van zaken, en niet van personen spreekt, zegt men in plaets van *deze, die, enz.* ook *hier, daer, enz.*; b. v. : *HIER aen (aen deze zaak) moet men dit onheil toeschryven.*

De voornaemwoorden *dezelve, hetzelve* enz. gebruikt men voor *die, dat, enz.*, en dit zyn eigenlyk betrekkelyke voornaemwoorden. De byvoeglyke naemwoorden *het zelfde, de zelfde*, beteekenen *volstrekt deze, geen andere* enz.; ook beteekent *het zelfde*, dat het onverschillig is. Men zal het onderscheid dezer woorden beter leeren kennen uit de volgende voorbeelden : *daer is uw boek, ik heb DENZELVEN gevonden; het is my het ZELFDE, of men my den ZELFDEN boek wedergeve, of eenen anderen.*

XV LES.

OVER DE VRAGENDE EN BETREKKELYKE VOORNAEMWOORDEN.

Wanneer het vragend voornaemwoord *welk* alleen op zaken en niet op personen ziet, mag men in plaets van hetzelve ook *waer* gebruiken (1); b. v. : *WAER naer (naer welke zaak) zoekt gy?*

---

(1) Dit heeft ook plaets, wanneer het woordje *welk* als betrekkelyk voornaemwoord voortkomt.

De betrekkelijke voornaemwoorden komen in geslachten getal overeen met het naemwoord, welks plaets zy bekleeden; doch de naemval hangt af van de wyze, op welke zy in het voorstel voorkomen; b. v.: *God DIE ons bemint, en DIEN wy alle wedertiefde schuldig zyn, wordt van de godeloozen gelasterd.*

Indien het betrekkelijk voornaemwoord op twee of meer naemwoorden betrekking heeft, dan stelt men het in het meervoud; b. v.: *de vader en de zoon van WELKE gy gesproken hebt; niet, van WELKEN.*

Somtyds heeft het voornaemwoord betrekking op een geheel voorstel, en dan wordt het in het ouzydig enkelvoud gesteld; b. v.: *myne moeder is my komen bezoeken, HET WELK my zeer verheugt.*

De voornaemwoorden *die* en *wie* kunnen ook voorkomen, ofschoon er geen zelfstandig naemwoord waer op zy betrekking hebben, genoemd is; b. v.: *WIE (de mensch, die) God lief heeft, DIE onderhoudt deszelfs geboden: ook zou men in dit geval het woordje die mogen verzwigen: WIE God lief heeft, onderhoudt deszelfs geboden.*

XVI LES.

OVER DE WYZEN DER WERKWOORDEN.

Dewyl de onbepaalde wys geene personen by zich heeft, kan er zonder eene der dry andere wyzen geen volkomen voorstel bestaen, om dat er zonder persoon geen onderwerp kan zyn. Hier moet nog aengemerkt worden, dat men van twee werkwoorden het laetste maer in de onbepaalde wys mag stellen, als deze werkwoorden beide het zelfde onderwerp hebben; b. v.: *hy denkt geleerd te zyn, voor hy denkt, dat hy geleerd is.*

Somtyds komt de onbepaalde wys des werkwoords als een zelfstandig naemwoord voor, het-

welk altyd onzydig enkelvoud is: *het lezen, het schryven, enz.*

Het wezenlyk verschil tusschen de *aentoonende* en *aenvoegende* wys bestaet hier in, dat de eerste eene werking voorstelt die waerlyk bestaet, voor dezen bestond, of in het toekomende bestaen zal; in tegendeel geeft de tweede eene werking te kennen, die niet zeker of stellig plaets heeft, plaets gehad heeft, noch plaets zal hebben, ten zy op zekere voorwaerde of met eenige onzekerheid of twyfelachtigheid, die door een ander werkwoord uitgedrukt wordt.

Daer nu de aenvoegende wys afhangt van een ander werkwoord, zoo kan zy zonder een ander werkwoord niet bestaen, ten zy er eene uitlating plaets hebbe; b. v.: *ik twyfel, of hy myn vriend zy; lang LEVE de Koning!* voor, *ik wensch of verlang, dat de Koning lang LEVE.*

De aenvoegende wys hangt niet van de voegwoorden af; dit ziet men klaer uit de volgende voorbeelden: *ik weet, DAT hy wel geleerd IS, en, ik veronderstel, DAT hy wel geleerd ZY; AL IS het slecht weder, ik zal toch uitgaen, en, AL WARE hy ryk, daerom ZOUDE hy niet gelukkig ZYN.*

Behalve dat de gebiedende wys dient om te gebieden, te vermanen en te verzoeken, gebruikt men dezelve somtyds ook om een mogelijk geval verkort uit te drukken; b. v.: *WEES zonder geld, en gy zult welhaest zonder vrienden zyn, voor, zoo genomen dat gy zonder geld zyt, enz.*

XVII LES.

VAN DE TYDEN DER WERKWOORDEN.

Om eene rede meer levendigheid te geven, wordt de tegenwoordige tyd somtyds in plaets van een' voorleden tyd gebruikt, vooral, wanneer het

klaar te zien is, dat er een voorledene tyd bedoeld wordt; b. v.: *toen Pieter gisteren uit de school KOMT, VRAEGT een vreemdeling hem den weg; doch de onbeleefde schooljongen ANTWOORDT hem niet, JOUWT hem uit en LOOPT weg, in plaets van, kwam, antwoordde, enz. Zoo ook: Christus ZEGT, die My lief heeft, onderhoudt myne geboden, voor, Christus HEEFT GEZEGD, ENZ.*

Insgelyks kan men somtyds den tegenwoordigen tyd in plaets van den toekomenden gebruiken; b. v.: *morgen is het school; den toekomenden vrijdag GA ik naer Gent.*

Eene rede wordt doorgaens in den zelfden tyd voortgezet, waerin zy begonnen is; b. v.: *elk VREESDE voor eene ziekte, die zich in verscheide steden en gemeenten van België VERTOONDE, en vele menschen uit het leven RUKTE.* Ook antwoordt men in den zelfden tyd, waer in men vraegt; als: *waer WAS uwe zuster, toen ik haer KWAM bezoeken? — Zy WAS in de kerk.*

Wanneer eene werking of het bestaan eener zaak zoo wel tegenwoordig plaets heeft als in een' voorleden tyd, waer van men spreekt, dan moet het werkwoord altyd in den tegenwoordigen tyd gesteld worden, alhoewel geheel het overig der rede in een' voorleden tyd staet; b. v.: *Jonas had reeds het vergaen van Ninivé aengekondigd; maer God, die oneindelyk bermhertig is, was tevreden met de boetveerdigheid der inwooners, en spaerde de stad: men moet zeggen: die oneindelyk bermhertig is, en niet was, om dat de bermhertigheid Gods nu zoo wel bestaet als in het oud verbond.*

XVIII LES.

OVER DE PERSOONEN DER WERKWOORDEN.

De werkwoorden zyn altyd van den zelfden persoon als het zelfstandig naemwoord of voor-

naemwoord dat als onderwerp by hetzelfde voorkomt. Het persoonlijk voornaemwoord van den eersten en tweeden persoon moet uitgedrukt worden, ten zy een betrekkelijk voornaemwoord des zelfs plaets bekleede; b. v. : IK *heb den last volbragt*, dien GY *my opgelegd hebt*, en niet, *heb den last volbragt, dien my opgelegd hebt*. Alleen in de gebiedende wys mag het voornaemwoord des tweeden persoons verzwegen worden, om dat men in deze wys altyd veronderstelt eenen of meer personen voor zich te hebben, tot welke men het woord rigt, en die by gevolg niet behoeven genoemd te worden, ten ware, in sommige gevallen, om den nadruk te versterken; b. v. : *zeg aen uwen broeder, dat hy my kome bezoeken, en zoo hy belet is, kom GY dan*.

Door tusschenvoeging van een of meer woorden, of zelfs van een geheel voorstel, kan het voornaemwoord van zyn werkwoord gescheiden worden; b. v. : IK, *die u alle goed bewys*, WORD *niet dan met ondank beloond*.

Behooren twee of meer werkwoorden tot den zelfden persoon, dan wordt het voornaemwoord niet herhaeld; b. v. : HY *leest, schryft en rekent*. Komt er voor een der volgende werkwoorden eene bepaling, dan moet het persoonlijk voornaemwoord weder herhaeld worden; als : IK *kleed my, doe myn gebed, en daerna ga IK aen het werk*.

XIX LES.

VERVOLG VAN DE PERSOONEN DER WERKWOORDEN.

Wanneer twee of meer persoonlijke voornaemwoorden van verschillende personen te zamen als onderwerp van het zelfde werkwoord voorkomen, dan stelt men het werkwoord in den eersten per-

soon van het meervoud, als er onder deze een eerste persoon gevonden wordt; maer zoo er onder de verschillende onderwerpen maer een tweede en derde persoon is, dan moet het werkwoord in den tweeden persoon meervoud staen, in welke twee gevallen het voornaemwoord van het meervoud verzwegen wordt; b. v. : *GY, UW BROEDER en IK ZULLEN gaen wandelen; GY en UW VADER ZYT myne beste vrienden.*

De werkwoorden, welke een zelfstandig naemwoord en geen voornaemwoord tot onderwerp hebben, staen in den derden persoon, uitgenomen in de gebiedende wys, in welke maer slechts de tweede persoon voorkomt.

Als het zelfstandig naemwoord tot verklaring by het voornaemwoord gezet wordt, kan het ook wel als eerste of tweede persoon voorkomen; b. v. : *ik, Karel, HEB dit geschreven; kinderen, gy MOET uwe lessen leeren.*

Indien het werkwoord in den derden persoon één of meer zelfstandige naemwoorden tot onderwerp heeft, is er by hetzelfde geen persoonlijk voornaemwoord noodig: zoo zegt men niet: *uw vriend HY schryft, de kinderen ZY spelen; maer, uw vriend schryft, de kinderen spelen.*

XX LES.

OVER DE GETALLEN DER WERKWOORDEN.

De werkwoorden komen met hun onderwerp in getal overeen; b. v. : *het kind LEERT; de kinderen LEEREN.*

Wanneer twee of meer enkelvoudige onderwerpen gezamentlyk tot het zelfde werkwoord behooren, dan staet het werkwoord in het meervoud, in welk geval de onderwerpen doorgaens met *en* verbonden worden; b. v. : *pest en hongersnood zyn*

twee groote straffen. Zyn deze onderscheidene onderwerpen van den zelfden persoon, en niet met en verbonden, dan behooren zy doorgaens maer elk afzonderlyk tot het werkwoord, het welk alsdan in het enkelvoud moet staen; b. v. : de vrede of de oorlog zal welhaest ons lot beslissen; noch vermaning, noch straf is in staet hem van levenswys te doen veranderen.

Gaet het werkwoord vooraf, dan staet het somtyds in het enkelvoud, schoon twee of meer onderwerpen te zamen tot hetzelfde behooren; b. v. : *er was in zyne school slechts ééne kaert, één zwart bord en ééne tafel.* Zoo zegt men ook : *acht en vier is twaelf; twee mael dry is zes, enz.*

In plaets van, *daer zyn er*, zegt men ook wel, *daer is er*, doch het volgende werkwoord, dat hier mede in betrekking staet, wordt in het meervoud gesteld; b. v. : *daer is er, die houden staen, enz.*

Als twee byvoegelyke naemwoorden, die eene tegenstrydige beteekenis hebben, te zamen tot een enkelvoudig onderwerp behooren, dan moet het werkwoord in het meervoud staen; b. v. : *onze regtveerdige en booze handel zullen eens geoordeeld worden;* doch hier staet te bemerken, dat men hier door wilt zeggen : *onze regtveerdige handel en onze booze handel, enz.*

XXI LES.

OVER HET GEBRUIK DER DEELWOORDEN.

Hoewel wy in ons eerste stukje reeds den aerd en het gebruik der deelwoorden hebben leeren kennen, zullen wy hier nog eenige aenmerkingen over dezelve laten volgen.

Het voorleden deelwoord, als byvoegelyk naemwoord voorkomende, wordt ook somwylen in eenen

bedryvenden zin gebruikt; als : *de* GEWAENDE *deugdzaame*, die waent of zich inbeeldt deugdzaam te zyn; GESTUDEERDE *mannen*, die gestudeerd hebben.

Wy hebben in onze tael eene spreekwys, die maer alleen bestaet uit een onderwerp met een bedryvend deelwoord; b. v. : DE KONING AENKOMENDE, *liet het grof geschut zich hooren* : zulke spreekwys wordt als een afzonderlyk voorstel aenzien, en staet buiten verband met de overige rede; doch het is best de zelve zeer zelden te gebruiken, en zich liever van eene omschryving te bedienen, zeggende : *toen de koning aenkwam*, enz.

Wanneer het voorleden deelwoord van een der hulpwoorden *hebben* of *zyn* is voorgegaen, en gevolgd van een werkwoord in de onbepaalde wys, dan neemt het de gedaente van den tegenwoordigen tyd der onbepaalde wys aen, vooral wanneer dit werkwoord het voorzetsel *te* niet voor zich heeft, dus zegt men niet : *ik heb hem GEZIEN spelen*; maer, *ik heb hem ZIEN spelen*. In dit voorbeeld heeft het woord *zien* den vorm van de onbepaalde wyze; maer de beteekenis is die van het voorleden deelwoord.

XXII LES.

OVER HET GEBRUIK DER HULPWOORDEN.

De werkwoorden *hebben*, *zyn* en *worden* komen maer alleen als hulpwoorden voor, wanneer zy een ander werkwoord in de vervoeging zyner tyden ter hulp komen : dus houden zy op hulpwoorden te zyn, wanneer zy op zich zelve gebezigd worden, en alsdan is *hebben* een *bedryvend*, *zyn* een *zelfstandig*, en *worden* een *onzydig* werkwoord. Zoo is *hebben* een *hulpwoord* in, *ik heb geschreven*,

maer *bedryvend* werkwoord in, *ik* HEB (bezit) *boeken*. *Zyn* is hulpwoord in, *zy* ZYN de vervolging ontkomen, doch *zelfstandig* werkwoord in, *alle menschen* ZYN *sterfelyk*. *Wordt* is hulpwoord in, *hy* WORDT *bemind*, maer *onzydig* werkwoord in, *hy* WORDT *ryk*.

Komen er in eene rede verscheide werkwoorden voor, die het zelfde hulpwoord vereischen, dan wordt dit hulpwoord maer eens uitgedrukt: zoo zegt men, b. v. : *hy* HEEFT *zyne kindschheid in onschuld overgebracht, in zyne jeugd eenen schat van deugden en wetenschappen verzameld en zyne mannelyke jaren aen godsdienst en vaderland toegewyd*; in plaets van : *hy* HEEFT *zyne kindschheid in onschuld overgebracht, HEEFT in zyne jeugd eenen schat van deugden en wetenschappen verzameld, en HEEFT zyne mannelyke jaren enz.* Echter kan, in den hertstogtelyken styl, de herhaling van het hulpwoord, tot versterving van den nadruk dienstig zyn; b. v. : *ik* ZAL *tot mynen vader gaen, ik* ZAL *my voor zyne voeten werpen, en* ZAL *hem bidden my onder zyne huerlingen aen te nemen.*

Wanneer hebben als hulpwoord, en niet als *bedryvend* werkwoord voorkomt, mag het in het zelfde voorstel niet verdobbeld worden; dus zegt men b. v. niet : *hy* HEEFT *my gesproken* GEHAD, *ik* HEB *hem bemind* GEHAD, maer : *hy* HEEFT *my gesproken, ik* HEB *hem bemind.*

XXIII LES.

VERBINDING DER WERKWOORDEN MET ELKANDER.

Men verbindt de werkwoorden met elkander op verschillende wyzen. Somtyds geschiedt deze verbinding door voegwoorden; b. v. : *de oorlog verarmt een land, EN brengt vele menschen in den rouw; de weelde geeft genoeg, MAER veroorzaekt veel on-*

geregeldheden). Dikwyls wordt ook een werkwoord met een deelwoord verbonden; b. v. : *ik vond hem* LEZENDE. Achter het werkwoord *komen* wordt ook dikwyls een voorleden deelwoord geplaatst, dat de beteekenis van het werkwoord nader te kennen geeft; *hy komt* GEREDEN; *de vogel kwam* GEVLOGEN, enz.

Het voorleden deelwoord kan ook nog met andere werkwoorden verbonden worden, als *gaen*, *willen*, enz.; b. v. : VERDOOLD *gaen*; *hy wil met geene ongelukkigen* GESPOT HEBBEN; er *moet* GELEERD worden, enz.

In sommige gevallen kan er dobbelzinnigheid ontstaen, wanneer er in een voorstel twee werkwoorden en een voorwerp gevonden worden; zoo dat men somtyds niet kan weten, of het tweede werkwoord in eenen bedryvenden of lydenden zin moet verstaen worden. Dit heeft vooral plaets by de werkwoorden *zien* en *hooren*: door het voorstel, *ik zag hem* STRAFFEN, kan men verstaen, *ik zag dat hy* STRAFTE, en ook, *ik zag dat hy* GESTRAFT WERD; van gelyken kan men door, *hy hoort zynen vriend* LASTEREN, verstaen, *hy hoort dat zyn vriend* LASTERT, en *hy hoort dat zyn vriend* GELASTERD WORDT. Om deze dobbelzinnigheid te vermyden, moet men zich in zulke gevallen van eene omschryving bedienen, zeggende: *ik zag dat hy strafte*, of wel in den lydenden zin, *ik zag dat hy gestraft werd*.

XXIV LES.

WANNEER MEN HET VOORZETSEL *te* BY DE ONBEPAAELDE WYS MOET GEBRUIKEN.

Vele werkwoorden willen voor de daerop volgende onbepaalde wys het voorvoegsel *te* hebben. Hier toe behooren: *wenschen*, *gelooven*, *denken*,

gebieden, enz. b. v. : *ik wensch hem TE KENNEN*; *hy gelooft dit TE MOGEN doen*; *hy denkt in geleerdheid uit TE MUNTEN*; *God gebiedt ons Hem TE BEMINNEN*, enz. Dit heeft ook plaets by het voorleden deelwoord; b. v. : *hy denkt GELEERD TE ZYN*; *zy schamen zich dit GEDAEN TE HEBBEN*, enz.

Het woord *zonder* wil ook het woordje *te* voor de volgende onbepaalde wys hebben : *hy lydt allen smaed ZONDER zich TE WREKEN*; *de leeuwen kwamen by Daniël ZONDER hem TE HINDEREN*. De byvoegelyke naemwoorden *gewoon*, *verplicht*, *schuldig*, enz., vereischen insgelyks het voorzetsel *te* : *hy is GEWOON uit TE GAEN*; *de mensch is VERPLIGT God TE BEMINNEN*, enz.

Wanneer de werkwoorden *hebben* en *zyn* eene mogelijkheid of verplichting te kennen geven, hebben zy ook *te* voor de daerop volgende onbepaalde wys; b. v. : *daer is iets schoons TE ZIEN*; *dit HEEFT veel TE BEDUIDEN*, *er is nog veel TE BETALEN*; *hy HEEFT eene moeiljelyke zaek te verrigten*.

In geval de onbepaalde wys als het onderwerp van een voorstel voorkomt, neemt zy insgelyks *te* aen : *eens anders gebreken aen den dag TE HALEN* en *TE VERGROOTEN is de handelwys van eenen lasteraer*; en omgekeerd : *de handelwys van eenen lasteraer is de gebreken van anderen aen den dag TE HALEN* en *TE VERGROOTEN*.

Wil men duidelyk het oogmerk eener handeling uitdrukken, dan voegt men voor de onbepaalde wys ook het voorzetsel *te* : *ik kom OM u TE SPREKEN*; *wy eten OM TE LEVEN*; *maer wy leven niet OM TE ETEN*.

XXV LES.

IN WELKE GEVALLEN DE ONBEPAALEDE WYS HET VOORZETSEL *te* NIET AENNEEMT.

De werkwoorden die achter zich de onbepaalde wys zonder *te* willen hebben, zyn : 1° die welke maer eene algemeene omstandigheid van eene handeling uitdrukken, welke handeling zelve in de onbepaalde wys uitgedrukt wordt. Tot deze soort behooren de werkwoorden *durven, kunnen, laten, moeten, mogen, willen* en *zullen*; b. v. : *ik DURF niet SPREKEN; hy KAN wel SCHRYVEN; Isaac LIET zich door zynen vader BINDEN; wy MOETEN God boven alle dingen BEMINNEN; de kinderen MOGEN zich door geene kwade gezelschappen LATEN VERLEIDEN; deze boosaerdige mensch WIL aen geene wetten GEHOORZAMEN; alle menschen ZULLEN STERVEN.* 2° Eenige werkwoorden by welke de volgende onbepaalde wys de plaets van het zelfstandig naemwoord bekleedt; deze zyn : *voelen, helpen, hooren, leeren, zien, heeten* (genoemd worden) en *noemen*; b. v. : *ik VOEL de pyn VERMINDEREN, hy HELPT zynen broeder SCHRYVEN; die misdadige HOORDE zyn vonnis UITSPREKEN; hy LEERT LEZEN; de Israëlieten ZAGEN de Egyptenaren VERDRINKEN; dat HEET ik rekenen, enz.*

Wanneer het werkwoord *blyven* eenen staet uitdrukt, volgt het den zelfden regel : *ik BLYF hier SLAPEN; hy BLYFT zitten, enz. Zoo ook, gaen eten; ik ga uit; hy gaet vertrekken, enz. Komen, in den zin van eene nadering, en vinden, als men door de volgende onbepaalde wys de gesteltenis in welke men iets vindt, aenduidt, nemen insgelyks de onbepaalde wys zonder *te* achter zich; als : *ik KOM u BEZOEKEN; Cham VOND zynen vader SLAPEN.**

XXVI LES.

VERBINDING DER WERKWOORDEN MET ZELFSTANDIGE
NAEMWOORDEN.

Het zelfstandig naemwoord kan op twee wyzen met het werkwoord verbonden worden : 1° als *beheerschende*, dat is, wanneer het in een voorstel als onderwerp of gezegde voorkomt : alsdan schikt zich het werkwoord in getal en persoon naer het zelfstandig naemwoord; b. v. : *God is regtveerdig, België is een vruchtbaer land*; 2° als *beheerscht wordende*, dat is, wanneer het als voorwerp of bepaling van het gezegde in een voorstel gevonden wordt; b. v. : *de leerling leert ZYNE LES; hy spreekt VAN ZYNE BOEKEN; wy leven IN DE NEGENTIENDE EEUW.*

Alleen de naemwoorden, welke als voorwerp van een bedryvend werkwoord vookomen, kunnen in het onderwerp van het voorstel veranderd worden, wanneer men het onderwerp weglaet, en het werkwoord den lydenden vorm geeft : in het voorstel, *het kind leert de les*, is *de les* het voorwerp van het werkwoord *leert*; maer laet men het onderwerp *het kind* weg, en geeft men het werkwoord den lydenden vorm, zeggende, *de les* WORDT GELEERD, dan is *de les* het onderwerp : Zulke verandering zoude men niet kunnen doen; want in plaets van, *hy zit IN DE SCHOOL*, kan men niet zeggen, *de school* WORDT GEZETEN.

De zelfstandige naemwoorden hebben geenen verschilligen uitgang, het zy die als onderwerp, als voorwerp of als bepaling van het werkwoord voorkomen hoewel de daer bygevoegde lidwoorden en byvoegelyke naem- en voornaemwoorden doorgaens volgens deze gevallen veranderen; dit blykt uit de volgende voorstellen : *DE VLYLIGE LEERLING leest; ik prys DEN VLYTIGEN LEERLING*, en *hy spreekt VAN DEN VLYTIGEN LEERLING* : hier is het zelfstandig naemwoord

leerling onverschillig in spelling, ofschoon het in het eerste voorstel als *onderwerp*, in het tweede als *voorwerp* en in het derde als *bepaling* voorkomt.

Oudtyds regeerden vele werkwoorden den tweeden naemval (*génitif*); doch heden worden meest al de zelfstandige naemwoorden en voornaemwoorden, by dezelve als bepaling voorkomende, door voorzetsels beheerscht; echter schynt *ontfermen* met nog eenige anderen dit gebruik behouden te hebben, en men zegt: *ontferm u MYNER*, zoo wel als, *ontferm u OVER MY*.

XXVII LES.

OVER HET GEBRUIK DER BYWOORDEN.

De bywoorden behooren altyd gesteld te worden, waer hunne werking vereischt wordt, want hunne verandering van plaets geeft aen het voorstel doorgaens eene andere beteekenis; dit ziet men klaer in deze voorstellen: *ik verneem OOGENBLIKKELYK, dat hy zal komen*, en, *ik verneem, dat hy OOGENBLIKKELYK zal komen*.

Wil men eene gelykheid van werken te kennen geven, dan gekruikt men *zoo als*: *het waait zoo sterk ALS gisteren*. By den vergrootenden trap gebruikt men het woordje *dan*: *Pieter schryft FRAEIJER DAN Karel*. Wordt eene vermindering door *zoo niet* uitgedrukt, dan gebruikt men *als*: *deze vogel zingt zoo fraey NIET ALS die* (1). By den treffenden trap bezigt men ook *ten* en *op het*: *Jan schryft OP HET best; deze daed verdient TEN hoogste geprezen te worden* (2).

---

(1) Deze regels, over *dan* en *als*, gelden zoo wel by de byvoegelyke naemwoorden als by de bywoorden.

(2) De bywoorden, die van byvoegelyke naemwoorden voort-

Men mag het bywoord *niet* by geen werkwoord gebruiken dat reeds eene ontkenning in zich bevat; b. v. : *hy LOOCHENT het NIET gezien te hebben, voor, hy LOOCHENT het gezien te hebben. Niet* wordt ook gebruikt om eene bevestigende uitdrukking te versterken; b. v. : *wat al zorgen en bekommernissen heeft eene moeder NIET voor het welzyn harer kinderen.*

Twee ontkenkende voorstellingen maken somtyds eene sterke bevestiging, wanneer zy te zamen gévoegd zyn : *er was NIEMAND, die NIET bedroefd was; dit is te zeggen : alle aenwezige personen, waren bedroefd.*

XXVIII LES.

OVER HET GEBRUIK DER VOORZETSELS.

Hebben twee naemwoorden het zelfde voorzetsel by zich, dan wordt het doorgaens maer eens uitgedrukt, b. v. : *DOOR hoogmoed, luiheid en verkwisting werd hy arm en van ieder veracht, in plaets van, DOOR hoogmoed, DOOR luiheid en DOOR verkwisting, enz. Wanneer men den nadruk wil versterken, dan herhaelt men het voorzetsel; b. v. : MET zachtheid, MET beloften, MET bedreigingen en MET geweld heb ik hem van het kwaed willen aftrekken, doch te vergeefs.*

Worden de zelfstandige naemwoorden met de woorden *deels, het zy, noch of niet alleen* verbonden, dan moet het voorzetsel herhaeld worden, b. v. : *de ware godvruchtige verzuimt zyne schuldige godsdienst oefeningen niet voor tydelyke be-*

---

komen, en *ten* voor zich hebben, gaen uit op *en*; als : *ten kleinsten, ten vriendelyksten, enz.*

kommering, NOCH VOOR *de bespotting der goddeloozen*.

Sommige voorzetsels, staen altyd achter de woorden met welke zy verbonden zyn; als, *waerts wege*, *halve*, enz.; b. v. : *hemelwaerts*, *regtswege*, *zynenthalve*, enz.

Het voorzetsel *te* wordt in verschillende gevallen by het zelfstandig naemwoord gevoegd: 1.° voor eigene namen van plaets; als : *te Gent*, *te Parys*, enz.; 2.° voor de namen van tydstoppen; als : *te middernacht*, *te Paesschen*, enz., en 3.° om uit te drukken zekere gesteltenis, waerin zich iets bevindt; als : *te water*, *te peerd*, enz.

Wanneer *te* by een byvoegelyk naemwoord of bywoord staet, dan geeft dit eene overmaat te kennen : *dit is TE GROOT*; *gy schryft TE HAESTIG* (1).

Aengaende de voorzetsels *ten* en *ter* moeten wy nog aenmerken, dat zy doorgaens zamengesteld zyn van het bepalend lidwoord en een der voorzetsels; *op*, *naer*, *in* of *aen* : *ten* dient voor het mannelyk en onzydig, en *ter* voor het vrouwelyk; b. v. : *ten dage*, voor, *op den dag*, *ten huize*, voor, *in het huis*; *ter regter hand*, voor, *aen de regte hand*, enz.

Uit de bovenstaende voorbeelden blykt nog, dat achter *ten* het zelfstandig naemwoord eene *e* aenneemt; ook vereischt het dat het onzydig byvoegelyk voornaemwoord, waer het voor staet, den mannelyken uitgang aenneme; als : *ten mynen opzigte*. Het byvoegelyk naemwoord of voornaemwoord, waer *ter* voor staet, neemt eene *r* aen, maer het zelfstandig naemwoord blyft meestal onveranderlyk : *ter goeder trouw*.

(1) Het woord *tevreden* moet hiervan uitgezonderd worden.

XXIX LES.

OVER HET GEBRUIK DER VOEGWOORDEN.

Sommige voegwoorden staen altyd voor het woord of voor de spreuk, waer toe zy behooren; deze zyn: *dat, en, of, want, op dat, wanneer, dewyl*, enz.; als: *ik zie, DAT het regent; hy leest EN schryft; hy zal zyne les niet kunnen; WANT hy speelt altyd*, enz. Andere voegwoorden kunnen ook in het midden of op het einde gesteld worden; hier toe behooren: *ook, toch, echter, derhalve, insgelyks*, enz.; *hy schryft, en zyn broeder schryft*, OOK; *ik zal TOCH gaen*, enz.

Hoewel de aentoonende of de aenvoegende wys niet van de voegwoorden afhangt, maer in de twyfelachtigheid of onzekerheid gelegen is, zyn er echter vele voegwoorden, die nooit voor de aenvoegende wys gevoegd worden, om dat zy niets twyfelachtigs in zich bevatten kunnen; als: *want, om dat, dewyl, vermits*, enz.: *ik zal niet uitgaen; WANT het REGENT; hy wordt gestraft, OM DAT hy ongehoorzaem is*, enz. Ook zyn er voegwoorden, die altyd iets twyfelachtigs of onzekers in zich bevatten, en daerom altyd voor de aenvoegende wys staen; deze zyn: *op dat, ten zy, ten einde, mits*, enz.; b. v.: *ik schryf aen mynen broeder, OP DAT hy my KOME bezoeken; God heeft zyne geboden gegeven, TEN EINDE de mensch aen de zelve GEHOORZAME*. Andere voegwoorden plaetst men nu voor de aentoonende en dan voor de aenvoegende wys; b. v.: *ik weet, DAT het zoo is, en ook, ik wensch, DAT het zoo ZY; een kind moet leeren, OF het BLYFT onwetend, en ook, deze onachtzame onderwyzer laet er zich niet aengelegen, OF een kind LEERE OF onwetend BLYVE*.

Over de voegwoorden *dan* en *als* hebben wy reeds in de xxvii les gesproken; hier moeten wy nog aenmerken, dat de woorden *niemand*, *niet*, *niets*, *nergens*, *nooit* en *nimmer*, geene vergelyking te kennen gevende, altyd *dan* vereischen: *hy doet NIETS DAN zynen tyd verkwisten.*

XXX LES,

OVER DE TUSSCHENWERPSELS.

Ofschoon de tusschenwerpsels maer dienen om tusschen de andere taeldeelen ingeworpen te worden, kunnen zy echter ook aen het begin of het einde eener rede geplaetst worden; b. v.: FOEI, *wat slechte klap! ik wil dit gerucht niet meer hooren, STIL!*

Aengezien de tusschenwerpsels maer bloote uitdrukkingen van hartstogten of zielbewegingen zyn, en geene klare voorstelling bevatten, zoo staen zy ook buiten verband met alle andere woorden, en kunnen by gevolg niet beheerschen noch beheerscht worden noch eenige buiging ondergaen.

Echter hebben sommige tusschenwerpsels eenen verbogen naemval by zich; als: *wee MY*, en *niet, wee IK*; doch deze verbuiging komt alleen voort van de betrekking, waer in de persoon of de zaek voorgesteld wordt, en niet van het tusschenwerpsel.

Er zyn tusschenwerpsels die gebezigd worden om verschillende aendoeningen uit te drukken; doch het is ligt te zien aen het gene voorgaet of volgt, welke gewaerwording men door dit tusschenwerpsel wil te kennen geven; b. v.: o, *welk ongeluk! o, wat ben ik blyde!*

TWEEDE DEEL.

Bevattende de behoorlyke plaetsing of volgorde
der woorden.

XXXI LES.

OVER DE PLAETS VAN HET ONDERWERP MET ZYNE
BEPALINGEN.

HET onderwerp, met alles wat aen het zelve onderhevig is, moet volgens de natuerlyke orde vóór het gezegde of werkwoord geplaetst worden; echter is deze regel onderworpen aen menigvuldige uitzonderingen, welke wy hier in het kort laten volgen.

Het onderwerp kan achter het werkwoord geplaetst worden : 1.° In de vragende voorstellen; als : *KENT GY uwe les? wat is toch de STERVELING? waerom BEROEFT HY zich op de wisselvallige gunsten der fortuin?* Ook als een uitroep vragswyze voorgesteld wordt : *hoe broos IS HET LEVEN van den mensch!*

2.° By de werkwoorden *zeggen, hernemen, roepen, hopen*, enz.; wanneer zy als kleine tusschenzinnen in de voorstellen gevonden worden; b. v. : *het is den mensch niet goed, ZEGDE GOD, alleen te zyn, laet ons hem eene medehelpster geven; ik zal u niet gelooven, HERNAM JOSEPH, indien uw jongste broeder niet met u komt; dit is het kleed van mynen zoon, RIEP JAKOB, een wild dier heeft hem ver-slonden.*

3.° In de gebiedende wys, als het onderwerp uitgedrukt wordt; als : *weest aendchtig, KINDEREN; gedenk, MENSCH, dat gy van stof en aerde gemaekt zyt*, enz.

4.° Achter de vergelykende woorden *zulk*, *zulk een*, alsmede achter alle bywoorden en verdere bepalingen van het gezegde, die een voorstel beginnen; b. v. : *ZULK EEN vruchtbaer jaergetyde HEBBEN WY|nog niet gehad*; *GISTEREN KWAM HY my bezoeken*; *OUDTYDS LEERDE MEN in de meeste scholen alles zonder grondregels*; *IN DE JEUGD MOET MEN vlytig leeren*.

5.° Wanneer in een voorstel de voorwaerdelyke voegwoorden *indien*, *schoon*, *wanneer*, enz. achtergelaten zyn; b. v. : *BERST DE OORLOG uit*, *VOOR, indien de oorlog uitberst*; *WARE HY nog ryker*, *VOOR, schoon hy nog ryker ware*, enz.

6.° Als men iets wenscht, vooral wanneer deze wensch in eenen voorleden tyd en zonder voegwoord staet, als : *GAVE DE HEMEL! KONDE IK myne ouders wederzien!* In sommige gevallen kan dit ook by den tegenwoordigen tyd plaets hebben; b. v. : *LEVE DE KONING!*

XXXII LES.

OVER DE PLAETSING DER KLEINERE DEELEN, WELKE TOT EEN ZELFSTANDIG NAEMWOORD BEHOOREN.

Aengaende de plaets der byvoegelyke naemwoorden en lidwoorden, hebben wy reeds het noodigste verhandeld: hier moeten wy desaengaende nog eenige aanmerkingen maken. In sommige gevallen komen de byvoegelyke naemwoorden van getal (*telwoorden*), achter het zelfstandig naemwoord; dit heeft vooral plaets by de jaertallen; b. v. : *het jaer achttien honderd dry-enveertig*. Ook om de plaets van boekwerken aen te halen : *boek 3, hoofdstuk 5, bladzyde 9 (1)*.

---

(1) Men is gewoon deze getallen in cyfers, en niet in woorden, uit te drukken.

Tot honderd, wordt in de zamengestelde getallen het kleinste vooraen geplaatst, en, boven de twintig zynde, met *en* aen het grootste verbonden; als : *zes-en-dertig, acht-en-veertig, enz.*; doch boven het honderd wordt het kleinste achteraan gesteld : *honderd en tien, duizend en vier, enz.* Bepaelt echter dit kleinste getal de hoeveelheid der honderden, duizenden, enz., dan komt het weder vóór, maer zonder voegwoord; als : *twee honderd, zes duizend, enz.*

Wanneer van twee zelfstandige naemwoorden het een dient om het ander klaarder te doen kennen, zoodanig dat zy beide in het zelfde geval staen, dan komt het bepaeld wordende doorgaens vóór : *de stad Antwerpen, het eiland Java.*

Heeft een zelfstandig naemwoord eenen tweeden naemval by zich, dan kan deze somtyds zoo wel achter als vóór geplaatst worden : dus zegt men *de dood zyns vaders*, en ook *zyns vaders dood*; doch wanneer men in plaets van dezen tweeden naemval het voorzetsel *van* gebruikt, dan staet de bepaling altyd achter; zoo dat men moet zeggen *de dood van zynen vader*, en niet *van zynen vader de dood*. Wordt het bepaeld wordende zelfstandig naemwoord door een voorzetsel beheerscht, dan staet dit voorzetsel vóór alle overige woorden : *onder al de volkeren van Europa; binnen den tyd van acht dagen.*

Alle byvoegelyke naemwoorden hebben doorgaens hunne bepalingen vóór zich; b. v. : *zeer groot, tamelyk schoon.*

XXXIII LES.

VAN DE PLAETS DER BEPALINGEN, WELKE BY HET
WERKWOORD OF GEZEGDE BEHOOREN.

Een vervoegd werkwoord heeft doorgaens zyne

bepaling achter zich; b. v. : *dit kind leert vlytig, hy leest duidelyk*; echter komt dezelve ook somtyds vóór het werkwoord; dit heeft vooral plaets in de verbindende woordschikking, waerover wy in het vervolg nog moeten spreken.

Wanneer een bywoord door een ander bywoord bepaeld wordt, dan staet het gene, dat tot bepaling van het ander dient, vooraen; als : *hy zingt zeer fraey, enz.*

Als een werkwoord verscheide bepalingen by zich heeft, dan worden doorgaens de bepalingen van tyd voor de andere geplaetst, daerop volgen die van plaets, en vervolgens die van hoedanigheid: vooral merke men aen, dat die bepaling, welke met het werkwoord nauwst in betrekking staet, de laetste gesteld wordt; b. v. : *de belgische vrywilligers versloegen in september 1830, te Brussel, vol geestdrift, volkomentlyk de hollandsche krygsbenden.*

Wanneer nogtans deze omschryvingen te lang of te menigvuldig zyn, kan men de bepaling, die meest betrekking op het werkwoord heeft, achter hetzelfde plaetsen, en de andere in een tweede voorstel laten volgen; aldus : *de fransche troepen veroverden met onvermoeide dapperheid het kasteel van Antwerpen, hoewel de gedurige regen, de koude des winters en de sterke standplaets hunner vyanden dit ondoenlyk schenen te maken*; in plaets van te zeggen : *de fransche troepen veroverden het kasteel van Antwerpen, in weerwil van den gedurigen regen, de koude des winters en de sterke standplaets hunner vyanden, met onvermoeide dapperheid.*

XXXIV LES.

VERVOLG VAN DE PLAETS DER BEPALINGEN VAN HET WERKWOORD.

In de zamengestelde tyden eens werkwoords,

dat is, in welke het met een hulpwoord vervoegd is, stelt men de bepalingen tusschen het hulpwoord en het voorleden deelwoord; b. v. : *België is in 1830, door deszelfs volksraed, tot een koningryk jerheven; het werd den 15 october van het volgende vaer, te Londen, door de gevolmagtigden der vyf groote mogendheden, als dusdanig herkend.*

Wanneer het voorleden deelwoord de gedaente van de onbepaalde wys aenneemt (1), dan worden ook de bepalingen tusschen het hulpwoord en dit van gedaente veranderd deelwoord geplaeft; doch de onbepaalde wys of wyzen komen achteraan; b. v. : *hy is gisteren avond, vóór het sluiten der poorten, in de stad niet kunnen komen; ik heb hem den voorleden vrydag naer de markt niet willen laten gaen.* Evenwel zou men in dit laetste voorbeeld, om de onduidelykheid te vermyden, beter zeggen : *den voorleden vrydag heb ik niet gewild, dat hy naer de markt ginge.*

De onbepaalde wys met het voorzetsel *te* wordt achter de andere bepalingen eens werkwoords gesteld; als : *ik hoop hem morgen in eenen staet van volkomene gezondheid hersteld te zien.*

Volgen er twee onbepaalde wyzen, waervan eene *te* voor zich heeft, dan wordt deze vóór de andere gesteld; als : *ik heb gevreesd niet te kunnen komen.*

XXXV LES.

OVER DE PLAETS VAN HET VOORWERP.

Wanneer het werkwoord gevolgd is van eenen persoon, als bepaling, en van eene zaak, die door een zelfstandig naemwoord uitgedrukt wordt, als

---

(1) Zie hier voren de **xxi** les.

voorwerp, dan wordt doorgaens het voorwerp achter de bepaling gesteld; b. v. : *de leerling vraegt den meester eenen boek; God gaf aen Moyses de tien geboden*; maer als het voorwerp vergezeld is van een bezittelyk voornaemwoord, dat op het onderwerp betrekking heeft, dan komt het vóór de bepaling; zoo zegt men : *de leerling vraegt zynen boek aen den meester; God gaf zyne geboden aen Moyses.*

Het voorwerp komt ook vóór de bepaling, wanneer men aen hetzelfde eenen byzonderen nadruk wil geven : *hy leert zyne les buiten den schooltyd, geeft een ander hoofddenkbeeld te kennen, als, hy leert buiten den schooltyd zyne les.*

Indien een van deze gevallen een voornaemwoord is, dan wordt dit onmiddelyk achter het werkwoord gesteld; b. v. : *ik heb het aen uwen broeder gegeven; verleen ons deze gunst.*

Worden de bepaling en het voorwerp beide door een voornaemwoord uitgedrukt, dan wordt het voorwerp somtyds vóór en somtyds achter de bepaling gesteld; doch indien de bepaling een voorzetsel by zich heeft, of in den tweeden naemval (*génitif*) staet, stelt men die achter het voorwerp; zoo zegt men : *geef my het, en, geef het my, doch met een voorzetsel zegt men nooit : gees aen my het, maer, geeft het aen my; zoo ook : ontferm u onzer, en niet, ontferm onzer u.*

Er zyn eenige gevallen, in welke het werkwoord twee voorwerpen by zich heeft, en alsdan wordt dit, hetwelk door het persoonlyk voornaemwoord uitgedrukt wordt, vóór het ander geplaatst : *hy noemt zich onzen vriend.*

Buiten de hier boven aengehaelde gevallen, kunnen de bepalingen van tyd en plaets ook somtyds vóór het voorwerp gesteld worden, welke bepalingen alsdan doorgaens tusschen twee komma

staen; b.v. : eene besmettelijke ziekte rukte, in 1832, eene menigte van menschen in het graf; Napoleon verloor, te Waterloo, zynen laetsten veldslag.

XXXVI LES.

OVER DE VERSCHILLENDE SOORTEN VAN WOORDSCHIKKING.

Wanneer wy onze voorstellingen volgens de natuurlyke orde doen, dat is, zonder redekundige versierselen, op eene eenvoudige wys, gelyk dezelve zich in ons geheugen bevinden, dan wordt deze woordschikking *verhalende* genoemd. In de verhalende woordschikking staet het onderwerp met deszelfs kleinere rededeelen en bepalingen vooraen, endae achtervolgt het gezegde met zyn voorwerp en zyne bepalingen, waer over hier voren breeder gesproken is.

De *vragende* woordschikking is die, in welke het gezegde onmiddelyk voor het onderwerp staet : zy wordt aldus genoemd, om dat zy voornamelyk tot vragen gebezigd wordt; doch zy komt ook nog voor in verscheide andere gevallen, welke wy in de xxxi les opgegeven hebben.

Men noemt de derde soort van woordschikking *verbindende*, om dat zy plaets heeft, wanneer verscheide voorstellen van eenen volzin door middel van betrekkelijke voornaemwoorden of voegwoorden verbonden zyn.

In deze soort van woordschikking wordt het werkwoord op het einde van het voorstel geplaatst; b. v. : *dit is een kind, dat vlytig LEERT; ik acht eenen leerling, die duidelyk LEEST; enz.* De voegwoorden, die de verbindende woordschikking vereischen, zyn voornamelyk de volgende : *als, wanneer, dat, tot dat, evenwel, daer, dewyl, naerdien,*

mits, schoon, ofschoon, hoewel, indien, zoo (gebruikt voor *indien*), *zoo haest* en *weinige andere*; *b. v. : als hy in de school KOMT, neemt hy stil zyne plaets; wanneer wy de werken der natuer nauwkeurig BESCHOUWEN, zien wy in alles de almogende hand Gods; ofschoon de stiptelyke onderhouding der schoolregelen aen sommige leerlingen moeijelyk VALT, strekt zy echter tot hun eigen voordeel; hoewel de leertyd snel VOORBY VLIEGT, wordt hy nogtans van velen verwaerloosd.*

Wanneer de woorden *waer, van waer, waerom, wat, hoe, enz.* niet tot vragen gebruikt worden, vereischen zy ook de verbindende woordschikking; *b. v. : ik wist niet, waer hy WAS; hy begrypt wel, hoe dit GEDAEN WORDT.*

De voegwoorden *want, maer, doch, als mede echter, daerom, evenwel, gevolgentlyk, anders, veel meer, nogtans, toch, en daerentegen* vereischen doorgaens de verbindende woordschikking niet; *zoo dat zy de natuerlyke volgorde der woorden onveranderd laten, b. v. : hy zal goeden voortgang doen; want hy LEERT vlytig, enz.*

XXXVII LES.

HOE MEN SOMTYDS VAN DE GEWOONE WORDSCHIKKING MAG AFWYKEN.

Hoewel wy hier voren de plaetsing der woorden volgens de natuerlyke orde hebben opgegeven, moet men zich niet altyd nauwkeurig aen deze regels houden; want veelyds vereischt de nadruk of de levendigheid, welke wy aen onze voorstellingen willen geven, dat wy hiervan afwyken.

Deze afwyking heeft voornamelyk plaets, wanneer men het een of ander deel van voorstel boven

de andere wil doen uitkomen : men geeft alsdan aen dit deel de plaets van het onderwerp , welk laetste , in dit geval , doorgaens achter het werkwoord gesteld wordt. Zoo zegt men b. v. : volgens de gewoone woordschikking : *ik heb den voorleden zondag , om myne onpaslykheid , naer de kerk niet kunnen gaen*. Wil ik voornamelyk den dag aenwyzzen , dan zeg ik : DEN VOORLEDEN ZONDAG *heb ik , om myne onpaslykheid , naer de kerk niet kunnen gaen*. Moet de reden , waerom ik niet heb kunnen gaen , hoofdzakelyk aangewezen worden , dan zeg ik : OM MYNE ONPASLYKHEID , *heb ik den voorleden zondag* enz. Komt de plaets , waer ik niet heb kunnen gaen , als het hoofdenkbeeld voor , dan moet ik zeggen : NAER DE KERK *heb ik den voorleden zondag , om myne onpaslykheid* enz. Geef ik eindelyk by voorkeur te kennen , dat alleen het *gaen* my onmogelyk geweest is , veronderstellende dat ik wel hadde kunnen ryden , dan stel ik het voorstel aldus : GAEN *naer de kerk , heb ik , om myne onpaslykheid , den voorleden zondag niet gekunnen*.

In een vragend voorstel mag men ook somtyds het onderwerp vooraen plaetsen ; b. v. : *deze leerling zou hy zyne pligt vergeten hebben ? ook wel zonder het voornaemwoord achter het werkwoord te stellen : de oorlog zou een einde nemen ?*

XXXVIII LES.

MEN VERMYDE ALLE OMZETTINGEN , WAERDOOR DE VOORSTELLINGEN DUISTER OF VERKEERD VERSTAEN KUNNEN WORDEN.

In de woordschikking , en vooral in de omzettingen , moet men met groote omzigtigheid te werk gaen , om alle duisterheid te vermyden : dit is voornamelyk noodig in het plaetsen van het voorwerp ;

want als men aan hetzelfde de plaats van het onderwerp geeft, is het veelyds twyfelachtig, welk van beide het onderwerp is; als men zegt: *vlytige leerlingen overwinnen ligtelyk de eerste moeijelykheden der studie*, ziet men klaer, dat het denkbeeld *vlytige leerlingen* als onderwerp voorkomt; maer wilde men het voorwerp vóór het gezegde plaatsen, aldus: *de eerste moeijelykheden der studie overwinnen ligtelyk de vlytige leerlingen*, dan zoude men dit ook als onderwerp kunnen aenzien, het welk eene valsche stelling zoude zyn.

De verandering van plaats by de bepalingen kan ook het denkbeeld geheel veranderen of verkeeren; b. v. : *de onschuld ALLEEN kon hem in de gevangenis troosten; de onschuld kon hem ALLEEN in de gevangenis troosten, en de onschuld kon hem in de gevangenis ALLEEN troosten*: in deze voorstellen drukt de bepaling *alleen* dry verschillende denkbeelden uit; want in het eerste voorstel zegt men, dat niets anders dan de onschuld hem kon troosten; in het tweede, dat de onschuld niemand anders dan hem kon troosten, en in het derde, dat de onschuld hem in de gevangenis geen ander voordeel kon bybrengen, dan hem te troosten. De woorden *voornamelyk, ten minste, slechts, niet*, enz. moeten even als het woord *alleen*, altyd onmiddelyk by dat deel van het voorstel staen, dat zy nader bepalen.

Men wachte zich ook van de woorden te scheiden, die volstrekt by elkander behooren, vooral wanneer die natuerlyk door een verbindend voegwoord te zamen verbonden zyn; zoo mag men niet zeggen: *hy heeft een schrift geschreven in den zelfden schooltyd en eene ontleding gemaakt*, voor: *hy heeft een schrift geschreven en eene ontleding gemaakt in den zelfden schooltyd*. Van gelyken mag men niet zeggen: *bereidt u tot de dood door de boet-*

veerdigheid, welke niemand kan ontgaen, in plaets van : bereidt u door de boetveerdigheid tot de dood, welke niemand kan ontgaen.

XXXIX LES.

OVER DE VOLZINNEN.

De volzinnen worden aldus genoemd, om dat zy eenen volkomen of verstaenbaren en geëindigden zin uitdrukken. Zy kunnen bestaan uit een enkel voorstel : als : *België is een vruchtbaer land*, of uit verscheide voorstellen, welke zoodanig met elkander verbonden zyn, dat het een tot volkomenheid van het ander vereischt wordt; als : *de lente begint, en het weder wordt warm; dus zullen de kruiden en bloemen herleven*. Die, welke maer uit een enkel voorstel bestaan, noemt men *enkelvoudige* volzinnen, en deze, in welke meer dan één voorstel voorkomt, worden *zamengestelde* volzinnen genoemd.

Uit het bovenstaende kan men opmaken, dat in alle volzinnen ten minsten één voorstel te vinden is, maer dat alle voorstellen geene volzinnen zyn.

De verschillende soorten van volzinnen zyn zoo veelvuldig als de onderscheidene betrekkingen, welke de voorstellen op elkander kunnen hebben. Wy hebben in ons eerste stukje (n. 185), toen wy over de voegwoorden spraken, deze betrekkingen in tien voorname soorten onderscheiden, en *dezelve* door voorbeelden opgehelderd.

Wanneer een volzin uit meer dan twee voorstellen bestaat, kan er in denzelfden ook meer dan eene dezer betrekkingen voorkomen; b. v. : *alle ver- maken zyn gevaerlyk, indien zy niet gematigd zyn; want de langdurige, hooge en driftige spelen zyn*

niet vry van kwaed : in dezen volzin is eene voorwaerde en eene redegeving uitgedrukt.

In de omschryvende voorstellen kan de menigvuldige herhaling van het woordje *dat* somtyds onaengenaemheid veroorzaken; b. v. : *zeg aen uwen vader, DAT ik hem verzoek, DAT hy zorge, DAT gy op uwen tyd naer de school kunt komen*; heter zoude men zeggen : *zeg aen uwen vader, dat ik hem verzoek van te zorgen om u op uwen tyd naer de school te laten komen*. Evenwel kap deze herhaling somtyds noodzakelyk zyn, vooral, wanneer al de volgende voorstellen van de eerste zinsnede volstrekt afhangen; b. v. : *God wilt DAT wy Hem dienen, DAT wy Hem beminnen, en DAT wy Hem hierna eeuwiglyk aenschouwen*.

XL LES.

OVER DE ZAMENTREKKING DER VOORSTELLEN.

Om onze voorstellen te verkorten of om dezelve met meer levendigheid en nadruk voor te dragen, kunnen veelyds twee of meer voorstellen tot één voorstel zamengetrokken worden. Deze zamentrekking geschiedt door byvoegelyke naemwoorden, welke alsdan onveranderlyk zyn, en ook door deelwoorden; b. v. : *Europa, KLEIN van oppervlakte, maer BEVATTENDE een zeer groot getal inwooners, is het vruchtbaerste der werelddeelen, voor : Europa, dat klein van oppervlakte is, maer dat een zeer groot getal inwooners bevat, enz.*; *nauwelyks tot koning VERHEVEN, trok hy, aen het hoofd van het leger, zyne vyanden te gemoet, voor, toen hy nauwelyks tot koning verheven was, enz.*

Wanneer in den volzin meer dan een onderwerp komt, behoort men deze zamentrekking niet te

gebruiken : b. v. : *de nood zulks VERBISCHENDE, zal hy tot verdediging des lands optrekken, beter, indien de nood zulks vereischt, enz.* Met het deelwoord *zynde* kan echter deze zamentrekking ook by twee onderwerpen plaets hebben; als : *de oorlog geëindigd ZYNDE, begon de koophandel te herleven.*

By de zamentrekking der volzinnen moet men wel letten, dat het niet onzeker worde waerop het byvoegelyk naemwoord of deelwoord betrekking heeft; b. v. : *slechts gewapend met eenen stok, ontmoette ik een baenstrooper* : hier kan gewapend betrekking hebben op het onderwerp *ik* of op het voorwerp *baenstrooper*; in het eerste geval zegt men, *slechts met eenen stok gewapend zynde, ontmoette ik enz.*, en in het tweede, *ik ontmoette een baenstrooper, die slechts met eenen stok gewapend was.*

Ook mag men somtyds in plaets van eene verhalend voorstel, dat een betrekkellyk voornaemwoord tot onderwerp heeft, en welks werkwoord in den tegenwoordigen tyd staet, een byvoegelyk naemwoord gebruiken; b. v. : *eene God BEHAGENDE oefening, voor, eene oefening, welke God behaegt*; doch men wachte zich van deze zamentrekking, wanneer zulk een voorstel merkelyk lang is; zoo zegt men, b. v. : *hy is aengekomen in een klein dorp, dat op de overzyde van het water gelegen is, maer niet : hy is aengekomen in een op de overzyde van het water GELEGEN klein dorp* : zulke slepende onaengename zamentrekkingen behoort men alleen te laten aen de Hollanders, aen welke zy voornamelyk eigen zyn.

XLI LES.

VAN DE PERIODEN.

Wanneer een volzin door byvoeging van verkla- rende voorstellen merkelyk verlengd wordt, of wanneer verscheide voorstellen zoodanig met el- kander verbonden worden, dat zy te zamen maer een geheel uitmaken, dan wordt dit eene *periode* genoemd. Zoo kan men dezen volzin: *de weten- schap kan den mensch niet waerlyk gelukkig maken, wanneer zy niet met de deugd vereenigd is*, tot eene periode maken door de volgende omschryvingen: *de wetenschap, by welke noch zilver, noch goud, noch diamant te vergelyken is, en die men niet dan met groote moeite verkrygt, kan den mensch niet waerlyk gelukkig maken, wanneer zy niet met de deugd vereenigd is; dewyl deze kennis hem gedurig overtuigt van ondankbaerheid jegens zynen God, en hem doet zien, dat hy zich van het einde zyner schepping verwydert.*

By de perioden moet men wel in acht nemen, dat zy niet te lang worden of niet uit te veel leden bestaen; want alsdan worden zy onaengenaem, en vermoeijen den aenhoorder.

Somtyds kan de opeenstapeling van tusschen- zinnen de verschillende deelen zoo ver van elkan- der verwyderen, dat het verband der zelve hier door gehinderd wordt; b. v.: *de schandige wellust, die zynen slaven gouden bergen belooft, en die vele jonge lieden zoo zeer gebonden houdt, dat het hun byna onmogelyk is zich van denzelven te verwyderen, geeft niets dan allerbitterste vruchten; beter zoude men zeggen: de allerbitterste vruchten zyn de loon van den schandigen wellust, die zynen slaven gouden bergen belooft, en die vele jonge lieden zoo*

zeer gebonden houdt, dat het hun byna onmogelyk is zich van denzelven te verwyderen.

Somtyds wordt eene zegswys, voor welke men geene juiste plaets kan vinden, door een tusschenstellingsteeken (*parenthèse*) ingesloten; evenwel moet men dit, zoo veel het mogelyk is, vermyden.

XLII LES.

VAN DE ZINSCHIEDING.

De *zinscheiding* of *puntstelling* is de kunst, met welke men, door het plaetsen van zekere teekens, de deelen der voorstellen, volzinnen en perioden behoorlyk onderscheidt, waerdoor men het einde eener zegswys aentoont, alsmede de wyze van uitdrukking klaerder doet kennen. Ook wordt door de puntstelling de evenredigheid der verpoozingen aangewezen, welke men in het lezen moet in acht nemen, en welken toon de lezer aen de verschillende uitdrukkingen behoort te geven.

Men verdeelt deze teekens in dry hoofdsoorten, te weten: in *scheidteekens*, *zintekens*, en *bloote spellingteekens*.

De scheidteekens zyn vier in getal; te weten: 1.° de *komma* (,), 2.° de *punt-komma* (;), 3.° het *dubbel punt* (:), en 4.° het *punt* (.)

Het zekerste grondbeginsel, volgens hetwelk men de plaetsing der scheidteekens kan aenwyzen, is de redeneerkundige verdeling der bewoordingen.

Aengaende de verpoozingen in het lezen, make men de leerlingen indachtig, dat men by de *komma* het minst verpoost; zoo dat de kortste rust of eene enkele ademhaling hierby genoegzaam is: veronderstellende, dat men by de *komma* eene se-

conde ophoudt, zoo zal men by de *punt-komma twee*, by het *dubbel punt dry*, en by het *punt vier* seconden ophouden.

De zinteekens zyn de volgende :

1.° Het vraegteeken	?
2.° Het uitroepingsteeken	!
3.° Het aenhalingsteeken	»
4.° Het tusschenstellingsteeken.	( )
5.° Het beletselteeken	....
6.° Het aendachtsteeken.	—

A. SCHEIDTEEKENS.

XLIII LES.

OVER HET GEBRUIK DER KOMMA.

a) De *komma* dient : 1.° om de op elkander volgende byvoegelyke naemwoorden, onderwerpen, voorwerpen en bepalingen van elkander te scheiden, wanneer zy niet onmiddelyk door een voegwoord verbonden zyn; b. v. : *een oplettende, gehoorzame en beleefde leerling; oorlog, pest, inwendige beroerten en hongersnood zyn de vervaerlykste straffen eens lands; hy leest, schryft, vertaelt en rekent in den zelfden schooltyd; men vindt in Oostvlaenderen : de Schelde, de Leije, den Dender, de Durme, de Lieve en andere waters; hy onderscheidt zich door leerzaamheid, door onderwerping, door geduld en door opregtheid.*

Wanneer twee bepalingen niet tot het zelfde deel eens voorstels behooren, worden zy door geene komma gescheiden, ofschoon zy door geen voegwoord verbonden zyn; als : *wanneer de tyd der jeugd behoorlyk wordt doorgebracht, levert hy ryke vruchten op; van gelyken, wanneer de eene bepaling tot verklaring van eene andere dient; b. v. : hy onderwerpt zich in alles aen den wil van God.*

Rijksuniversiteit - Gent

2.° Stelt men de komma aether de tusschenwerpsels en aengesprokene naemwoorden, wanneer zy aen het begin van een voorstel staen; b. v. : *kinderen, zyt aen uwen ouders gehoorzaam; helaes, wat ben ik ongelukkig!* staen zy in het midden des voorstels, dan wordt er eene komma voor 'en eene achter geplaatst; b. v. : *gedenk, mensch, dat gy stof en aerde zyt.*

3.° Voor en na elken tusschenzin; als : *de aerde die wy bewoonen, is een rond ligchaem; Adrianus Brauwer, een vermaerd schilder, werd te Aude-naerde, in 1608 geboren.*

4.° Gebruikt men de komma om de verschillende voorstellen van eenen volzin te onderscheiden, het zy die door voegwoorden verbonden zyn of niet : b. v. : *waer gij u bevinden moget, gy behoort u met geduld te wapenen, wilt gy den inwendigen vrede smaken, en op de onverwelkbare kroon des hemels aanspraak hebben.*

5.° Eindelyk wordt de komma gesteld achter alle bepalingen, die aen het begin van eenen volzin geplaatst zyn, en by welke men eenig woord heeft uitgelaten; b. v. : *tot de uiterste ellende gebragt, keerdehy tot zynen vader weder;* hier verstaet men : *toen hy tot de uiterste ellende gebragt was, enz.*

XLIV LES.

OVER HET GEBRUIK DER PUNT-KOMMA.

b) Boven de verpoozing, welke de lezer by de *punt-komma* moet onderhouden, dient er nog aengemerkt te worden, dat het voorstel, hetwelk op dezelve volgt, met eenige verheffing van stem moet uitgesproken worden.

Wanneer twee volzinnen zoodanig met elkan-

der in verband staen, dat zy te zamen maer één geheel uitmaken, dan worden zy door eene punt-komma gescheiden; als : *wy gevoelen aenstonds, wat wy van anderen te lyden hebben : maer het geen anderen van ons moeten verdragen, merken wy niet.*

Indien reeds verscheide voorstellen, die door kommas gescheiden zyn, op elkander volgen, en dat deze nog verder voortgezet worden, dan bezigt men ook de punt-komma; b. v. : *let by alles, wat gy doet, op het einde, en overweeg, hoe gy het zult goed maken, voor dien strengen Regter, voor wien niets verborgen is, en die zich door geene geschenken laet omkopen; maer die oordeelt volgens de regtveerdigheid.*

Bestaet eene periode uit meer dan twee volzinnen, dan plaetst men wel eene punt-komma tusschen de volzinnen, die gezamentlyk het één deel der periode uitmaken; maer tusschen de twee voornaemste deelen der periode moet een dubbel punt staen; b. v. : *indien iemand zoo boos mogte zyn, van den goeden God niet te willen beminnen; dat hy ten minsten den regtveerdigen God vreeze : want zyne oordeelen zyn streng en onwederroepelyk; — wanneer wy onze moedertael met aendacht doorgronden; wanneer wy hare rykheid in woorden en de uitvoeringheid harer grondregelen wel inzien : dan moeten wy bekennen, dat zy met geene kleinachting aenzien wordt, dan van dezen, welke zich de moeite niet willen geven dezelve grondig te leeren kennen.*

Eindelyk gebruikt men de punt-komma voor, en het dubbel punt achter de woorden *als, te weten, by voorbeeld* en eenige andere, wanneer deze woorden geplaatst zyn voor een voorbeeld of eene opnoeming, dienende tot verklaring van eenen voorgaenden volzin; b. v. : *België is verdeeld in negen provintiën; te weten : Braband, Oostvlaanderen, Westvlaanderen, enz.*

XLV LES.

OVER HET GEBRUIK VAN HET DUBBEL PUNT EN HET PUNT.

c) Boven de gevallen, die wy in de voorgaende les aangewezen hebben, wordt het *dubbel punt* nog gebruikt : 1.° Achter eenen volzin, die wel op zich zelve een geheel uitmaekt, maer door eenen volgenden volzin opgehelderd wordt; b. v. : *niets is meer in staet om het hert der jonge lieden te bederven, dan de wulpsche en eerlooze redekavelingen : hierdoor worden de driften hevig en byna onoverwinnelyk.* 2.° Wanneer men regelregt tot eene aengehaelde rede overgaet, of als men de woorden van anderen bybrengt; b. v. : *lieve leerlingen, vergeet nooit het gebod : eert uwen vader en uwe moeder; op dat gy lang moget leven op de aerde; — God sprak tot den broedermoorder Kain : « waer is uw broeder Abel? »*

d) Men gebruikt het *punt* achter elken volkomen en geëindigden zin, die met geene vraeg noch uitroeping sluit; b. v. : *gedurig wel te doen en zich zelve weinig te achten, zyn de ware kentekens van een ootmoedig hert.*

De lezer merke nog aen, dat het niet genoeg is by het punt eenen merkelyken tyd te verpoozen, maer dat men by hetzelfde moet dalen met de stem, en lezen als of men geheel ophield : het gene dan nog volgt, leest men, als of men op nieuw zoude beginnen.

B. ZINTEEKENS.

XLVI LES.

OVER HET VRAEGTEEKEN EN HET UITROEPINGSTEEKEN.

a) Het *vraegteeken* wordt achter alle regtstreeksche vragen geplacet; b. v. : *wat sterveling is zoo*

wys, dat hij alles volkomen wete? — wie kan de verborgene oordeelen Gods doorgronden?

Aengaende het lezen by dit en ook by de overige zintekens, zal het genoeg zyn aen te merken, dat de lezer zich altyd moet verbeelden de spreker te wezen, en dat de toon gelyk moet zyn aen dien van den persoon, die deze of gene rede voert.

Achter alle vragen, die niet regtstreeks gedaen worden, of die maer verhalende zyn, stelt men geen vraegteeken; b. v. : *Eliëzer vraegde aen Rebecca, wiens dochter zy was, en of er gelegenheid in het huis haers vaders zou geweest zyn om te herbergen en te vernachten.*

b) Het *uitroepingsteeken* stelt men achter eene uitroeping of achter eenen zin, die eene sterke aendoening der ziel uitdrukt; b. v. : *« nog veertig » dagen, en Ninivé zal vergaen! » riep Jonas; — « vergun my, Mynheer, Stedehouder des konings! » laet my een woord met u spreken! » zeide Juda.*

Achter de tusschenwerpsels wordt doorgaens ook een uitroepingsteeken gesteld; als : *ach! helaes! wee!* enz. Dient het tusschenwerpsel maer tot inleiding, dan stelt men veelyds achter hetzelfde eene komma, en het uitroepingsteeken wordt alsdan achter het geheel voorstel gezet; b. v. : *ach, wat heb ik gedaen! — o, hoe gelukkig zyt gy, kinderen! dat men zoo zeer voor uwe opvoeding bezorgd is.*

XLVII LES.

OVER HET AENHALINGSTEEKEN EN HET TUSSCHENSTELLINGSTEEKEN.

c) Het *aenhalingsteeken* wordt gesteld voor en achter de aenhalingen der woorden, welke eenen anderen persoon gesproken heeft; b. v. : *« het is » met de moedertael, » zegt een beroemde schryver, « dat de studiën moeten beginnen. »*

Dit teeken wordt doorgaens voor elken regel van de geheele aenhaling geplaatst.

Indien men de woorden van anderen aenhaelt, en dat er in die woorden reeds eene andere woordelyke aenhaling voorkomt, dan gebruikt men een dubbel aenhalingsteeken; b. v. : *Juda sprak tot zynen vader : « de heer en bestuerder over Egypte » heeft ons zynen wil verklaerd en met eenen eed » bevestigd, zeggende : « « gy moogt niet meer voor » » my verschynen, ten zy gy uwen jongsten broer » » der mede brengt. » »*

d) Het *tusschenstellingsteeken* wordt gebruikt om er iets tusschen te voegen, dat dient om eene voorstelling te verklaren of op te helderen, en dat men nogtans kan achterlaten zonder den zin te schenden; b. v. : *onder den vreedsten aller vorsten (Nero) heeft de Kerk de eerste algemeene vervolging ondergaen : hy wenschte (want hy kon zyne moordzucht niet bevredigen), dat geheel het menschdom maer een hoofd zou gehad hebben, om zyne voldoening te vinden in het af te kappen.*

XLVIII LES.

OVER HET BELETSELTEEKEN EN HET AENDACHTSTEEKEN.

e) Het *beletselteeken* wordt gebruikt, wanneer men eene rede afbreekt, of iets verzwylt, hetwelk men aan de bedenking van den lezer overlaet, of ook wanneer een andere persoon in de rede valt van den spreker, die daer door belet wordt van voort te gaen; b. v. : *ik zoude u wel alles verklaren; maer...* Dit teeken wordt ook somtyds achter het uitroepingsteeken gevoegd om eene allergrootste aendoening te kennen te geven; b. v. : *Jesus sterft!.... de zon wordt duister!....*

f) Men gebruikt het *aendachtsteeken* (lange streep):
 1.° om het geen op dit teeken volgt, boven het ander te doen uitkomen, of wanneer de spreker door eene sterke aendoening of krachteloosheid onderbroken wordt; b. v. : *waer henen wy onze gedachten wenden, wy vinden er God, — den Onbegrypelyken. — Overal vindt ik Hem, — den eenigen, — den waren God.*

2.° In de verhaling van zamenspraken, om de woorden van de verschillende sprekers te onderscheiden zonder de onaengename herhaling van de woorden *vroeg hy, hernam hy, enz.*; b. v. : *waer waert gy, toen de school begon? — Ik was te huis. — Gy weet immers wel, dat men in tyds in de school moet zyn. — Ja, maer myne moeder was uit, en ik moest voor dien oogenblik te huis blyven.*

3.° In tabellen, woordenboeken, enz., om de herhaling van een of meer woorden te vermyden, en beteekent zoo veel als *idem*, of het zelfde als hier regt op in den bovenstaende regel, b. v. :

Het woord BOEK *heeft in 't meervoud* BOEKEN.

— — DEUGD — — — DEUGDEN,

Van GOED, *maekt men* BETER *en* BEST.

— VEEL, — — MEER — MEEST.

4.° Men gebruikt dit teeken, als er tusschen twee volzinnen, die op elkander volgen, geene de minste betrekking bestaat, en dat men evenwel eenen nieuwen regel (*alinea*) wil voorkomen, b. v. : *De ziel is het weerdigste deel van den mensch. — Wy moeten onze medemenschen niet om hun zelve, maer om God beminnen.*

C. ENKELE SPELLINGTEEKENS.

IL LES.

OVER DE SPELLINGTEEKENS IN HET ALGEMEEN EN OVER DE TWEE EERSTE DERZELVE IN HET BYZONDER.

De enkele spellingteekens worden aldus genoemd om dat zy niet dienen tot het scheiden der bevoordingen, en ook geene betrekking hebben op den zin der uitdrukking, maer alleen tot de spelling der woorden behooren; het zyn hoofdzakelyk de volgende :

1.° Het koppelteeken (<i>korte streep</i>)	-
2.° Het afdeelingsteeken (<i>paragraphe</i>)	§
3.° Het verdeelingsteeken.	1.°, 2.° of a, b.
4.° Het weglatingsteeken (<i>apostrophe</i>)	,
5.° Het verzendingsteeken (<i>renvoi</i>)	(1), (*), (a)
6.° Het scheidingsteeken (<i>tréma</i>)	..
7.° Het zamentrekkingsteeken (<i>circonflexe</i>)	^
8.° Het punt	.
9.° Het nadruksteeken	,

a) Het *koppelteeken* dient : 1.° om twee woorden te zamen te verbinden, welke als één woord voorkomen, en nogtans uit hunnen aard geene gewoone zamenstelling toelaten; als : de *engelsch-fransche vloot*, *punt-komma*, enz. (1)

(1) Men stelt dit teeken niet tusschen de gewoone zamengestelde naemwoorden, gelyk sommigen doen; dus schryft men niet *wind-molen*, *graen-zolder*, maer *windmolen*, *graenzolder*.

2.° Om een woord of het laetste deel van een zamengesteld woord te beteekenen, het welk by verscheide achtereen volgende zamengestelde zelfstandige naemwoorden behoort, en dat men maer alleen by het laetste dezer woorden uitdrukt om de onaengename herhaling van den zelfden uitgang te vermyden, h. v. : *zon- en feestdagen, vertael-, lees- en woordenboeken.*

3.° Wanneer een regel eindigt in het midden van een woord, waer van men een deel tot den volgende regel overdraegt; doch deze scheiding mag geene plaets hebben dan na het eindigen eener lettergreep; b. v. : . . . . . *dadelyk*, en niet in het midden der lettergreep; als: *dadelyk*.

b) Het *afdeelingsteeken* wordt gebruikt in sommige wetenschappelyke schriften, om de voordragt in afdeelingen te verdeelen, welker voordragt eenigzins onafhangelijk is, even als de artikels in eene wet of iets dergelyks. Het getal, dat by dit teeken gevoegd is, vervolgt doorgaens tot het einde des boekwerks zonder te herbeginnen.

L LES.

OVER HET GEBRUIK DER OVERIGE SPELLINGTEEKENS.

c) Het *verdeelingsteeken* gebruikt men om de onderscheidene deelen van eene voordragt afzonderlyk aen te wyzen; doch deze deelen behooren meer tot elkander, en zyn zoo onafhangelijk niet als de *afdeelingen* (paragraphen).

Voor dit teeken bezigt men letters van het a, b of getallen; alzoo zyn, b. v. : in de voorgaende les de spellingteekens afzonderlyk door 1.°, 2.° 3.°, enz. aangewezen, en in het behandelen van hun onderscheiden gebruik toont men dezelve door a), b), c), enz. aen.

d) Het *weglatingsteeken* wordt gesteld in de plaats van eene of meer uitgelatene letteren; b. v. : 't, voor *het*; uw', voor *uwe* of *uwen*; yd'le, voor *ydele*, enz.

e) Het *verzendingsteeken* dient tot aanwyzing van de aanmerkingen of noten, welke doorgaens van onder aan de bladzyde staen. Men gebruikt hier toe cyfers of schryfletters of andere teekens, welke men door een tusschenstellingsteeken insluit: de verzendingen, in dit werkje voorkomende, kunnen tot voorbeeld dienen.

f) Het *scheidingsteeken* stelt men op eenen klinker, die met den voorgaenden in de zelfde lettergreep zou kunnen uitgesproken worden, en die nogtans eene nieuwe lettergreep begint; b. v. : geëindigd, beërven, zeeën, beziën, enz.

g) Men gebruikt het *zamentrekkingsteeken* in de dichtkunst, wanneer er, om de maat in den rym te behouden, een medeklinker in het midden van een woord uitgelaten is, en dat daer door twee lettergrepen tot eene zamengetrokken worden; b. v. : daén, voor *dadén*; gebeén, voor *gebédén*.

h) Het *punt* komt als enkel spellingsteeken voor : 1.° In wetenschappelyke schriften, hoewel de zin niet volkomen geëindigd is; b. v. : Eerste deel. Tweede hoofdstuk.

2.° In de verkortingen alwaer men maer de eerste letter of het eerste deel des woords stelt : aldus : Z. K. H., voor *Zyne Koninglyke Hoogheid*; Z. S. D. N. W., voor *zelfstandig naemwoord*; werkw., voor *werkwoord*, enz. Hier moet nog aangemerkt worden, dat het punt, alleen tot verkorting gebruikt, geene verpoozing in het lezen te kennen geeft, en dat het volgende woord met geene hoofdletter moet beginnen; ook moet men achter hetzelfde het scheidsteeken stellen, dat zonder deze verkorting achter dat woord zou vereischt

worden; evenwel worden achter hetzelfde geen tweede punt gesteld, als dit verkortingspunt achter eenen volkomen geëindigden zin staet.

i) Het *nadruksteeken* stelt men op de klinkers, welke met nadruk moeten uitgesproken worden, of, in andere woorden, waerop de klemtoon valt; *Door ÉÈNE doodzonde verliest men den hemel; — Leer uwe les vóór den middag.*

Wanneer men eenig woord of verscheide woorden boven de andere wil doen uitkomen, of wanneer men dezelve voor den lezer klaarder en uitdrukkelyker wil maken, dan geschiedt dit ook door dezelve in andere schryf- of drukletters (caractères) te stellen: van dezen middel hebben wy ons in dit werkje menigmael bediend.

SPRAEK KUNDIGE

ONTLEDING.

Om de regelen der spraekkunst onuitdoenlyk in het geheugen der leerlingen te printen is het noodig, dat zy zich vlytig in het ontleden der bevoordingen oefenen; tot welk einde wy hier eenige voorbeelden zullen opgeven.

Spraekkundig ontleden is niets anders, dan mondeling of schriftelyk aanwyzen, tot welk deel der rede elk woord behoort. Eerst kan men dit laten doen op de eenvoudigste wyze, met achter elk woord alleen de benaming te voegen van het dedeel, waer toe het behoort, zonder verdere bepalingen van geslacht, getal, enz.

Voorbeeld.

De wyze laet zich niet bewegen door alle woorden, noch hoort niet naer het gestreel eens valschaerds; maer hy mydt voorzigtiglyk dengenen, die hem pryst en vleidt, en verdraegt dezen, die tegen hem is.

Ontleding.

<i>De</i>	Bepalend lidwoord.
<i>wyze</i>	Byvoegelyk naemwoord , als zelfstandig gebruikt.
<i>laet</i>	Wederkeerig werkwoord.
<i>zich</i>	Wederkeerigpersoonlyk voornaemwoord.
<i>niet</i>	Ontkennend bywoord.
<i>bewegen</i>	Lydend werkwoord.
<i>door</i>	Voorzetsel.
<i>alle</i>	Byvoegelyk naemwoord van getal.
<i>woorden,</i>	Gemeen zelfstandig naemwoord.
<i>noch</i>	Scheidend voegwoord.
<i>hoort</i>	Onzydig werkwoord.
<i>niet</i>	Ontkennend bywoord.
<i>naer</i>	Voorzetsel.
<i>het</i>	Bepalend lidwoord.
<i>gestreel</i>	Gemeen zelfstandig naemwoord.
<i>eens</i>	Onbepalend lidwoord.
<i>valschaerds ;</i>	Gemeen zelfstandig naemwoord.
<i>maer</i>	Tegenstellend voegwoord.
<i>hy</i>	Persoonlyk voornaemwoord.
<i>mydt</i>	Bedryvend werkwoord.
<i>voorzigtiglyk</i>	Bywoord.
<i>den genen,</i>	Aenwyzend voornaemwoord , als zelfstandig gebruikt.
<i>die</i>	Betrekkelijk voornaemwoord.
<i>hem</i>	Persoonlyk voornaemwoord.
<i>pryst</i>	Bedryvend werkwoord.
<i>en</i>	Verbindend voegwoord.
<i>vleidt,</i>	Bedryvend werkwoord.
<i>en</i>	Verbindend voegwoord.
<i>verdraegt</i>	Bedryvend werkwoord.
<i>dezen,</i>	Aenwyzend voornaemwoord , als zelfstandig gebruikt.

<i>die</i>	Betrekkelijk voornaemwoord.
<i>tegen</i>	Voorzetsel.
<i>hem</i>	Persoonlyk voornaemwoord.
<i>is.</i>	Zelfstandig werkwoord.

Ander Voorbeeld.

Als de mensch in zich zelve behagen heeft, dan mishaget hy aen God; en als hy alleen den lof der menschen zoekt, dan wordt hy beroofd van de ware deugden.

Ontleding.

<i>Als</i>	Verklarend voegwoord.
<i>de</i>	Bepalend lidwoord.
<i>mensch</i>	Gemeen zelfstandig naemwoord.
<i>in</i>	Voorzetsel.
<i>zich</i>	Wederkeerig persoonlyk voornaemwoord.
<i>zelve</i>	Wederkeerig byvoegelyk voornaemwoord.
<i>behagen</i>	Gemeen zelfstandig naemwoord.
<i>heeft,</i>	Bedryvend werkwoord.
<i>dan</i>	Bywoord.
<i>mishaget</i>	Onzydig werkwoord.
<i>hy</i>	Persoonlyk voornaemwoord.
<i>aen</i>	Voorzetsel.
<i>God;</i>	Eigen zelfstandig naemwoord.
<i>en</i>	Verbindend voegwoord.
<i>als</i>	Verklarend voegwoord.
<i>hy</i>	Persoonlyk voornaemwoord.
<i>alleen</i>	Bywoord.
<i>den</i>	Bepalend lidwoord.
<i>lof</i>	Gemeen zelfstandig naemwoord.
<i>der</i>	Bepalend ineenlopend lidwoord.
<i>menschen</i>	Gemeen zelfstandig naemwoord.

<i>zoekt,</i>	Bedryvend werkwoord.
<i>dan</i>	Bywoord.
<i>wordt</i>	Hulpwerkwoord.
<i>hy</i>	Persoonlyk voornaemwoord.
<i>beroofd</i>	Lydend deelwoord.
<i>van</i>	Voorzetsel.
<i>de</i>	Bepalend lidwoord.
<i>ware</i>	Byvoegelyk naemwoord.
<i>deugden.</i>	Gemeen zelfstandig naemwoord.

Wanneer de leerlingen door het ontleden van zulke opstellen zoo ver gevoorderd zyn; dat zy hier in geene moeiljykhed meer ontmoeten, dan laet men er het geslacht, het getal en den naemval der zelfstandige en byvoegelyke naemwoorden, enz. by zeggen; men zegt tot welk zefstandig naemwoord de byvoegelyke naemwoorden en lidwoorden behooren, en in de plaets van wat naemwoord de voornaemwoorden gebezigd zyn: by de werkwoorden geeft men ook op, of zy gelykvloeyend, ongelykvloeyend of onregelmatig zyn, als ook hunne onbepaalde wys; men zegt in welke wys en in welken tyd en persoon zy staen, enz. Om dit klaerder te doen zien geven wy het volgende

Voorbeeld.

De kwade menschen hebben nooit waerachtige blydschap, noch zuiver gevoelen van den waren vrede; want de vrede wordt niet gevonden in het hert der goddeloozen.

<i>De</i>	Bepalend lidwoord, mannelyk meervoud, bepaelt <i>menschen</i> .
<i>kwade</i>	Byvoegelyk naemwoord, mannelyk meerv., behoort tot <i>menschen</i> .

<i>menschen</i>	Gemeen zelfstandig naemwoord, mannelijk meervoud, 1 ^a naemval.
<i>hebben</i>	Bedryvend onregelmatig werkw., in de aentoonende wys, tegenwoordigen tyd, derden persoon meervoud.
<i>nooit</i>	Bywoord van tyd, behoort tot <i>hebben</i> .
<i>waerachtige</i>	Byvoegelyk naemwoord, vrouwelyk enkelvoud, behoort tot <i>blydschap</i> .
<i>blydschap</i>	Gemeen zelfstandig naemwoord, vrouwelyk enkelvoud, 4 ⁿ naemval.
<i>noch</i>	Scheidend voegwoord.
<i>zuiver</i>	Byvoegelyk naemwoord, onzydig enkelvoud, behoort tot <i>gevoelen</i> .
<i>gevoelen</i>	Gemeen zelfstandig haemwoord, onzydig enkelvoud, 4 ⁿ naemval.
<i>van</i>	Voorzetsel.
<i>den</i>	Bepalend lidwoord, mannelijk enkelvoud, bepaelt <i>vrede</i> .
<i>waren</i>	Byvoegelyk naemwoord, mannelijk enkelvoud, behoort tot <i>vrede</i> .
<i>vrede;</i>	Gemeen zelfstandig naemwoord, mannelijk enkelvoud, 4 ⁿ naemval.
<i>want</i>	Redegevend voegwoord.
<i>de</i>	Bepalend lidwoord, mannelijk meervoud, behoort tot <i>vrede</i> .
<i>vrede</i>	Gemeen zelfstandig naemwoord, mannelijk enkelvoud, 1 ^a naemval.
<i>wordt</i>	Hulpwerkwoord <i>worden</i> , in den tegenwoordigen tyd der aentoonende wys, derden persoon enkelvoud.
<i>niet</i>	Ontkennend bywoord, behoort tot <i>gevonden</i> .
<i>gevonden</i>	Lydend deelwoord van het ongelijkvloeiend werkwoord <i>vinden</i> .

<i>in</i>	Voorzetsel.
<i>het</i>	Bepalend lidwoord, onzijdig enkelvoud, bepaelt <i>hert</i> .
<i>hert</i>	Gemeen zelfstandig naemwoord, onzijdig enkelvoud, 4 ⁿ naemval.
<i>der</i>	Ineenlopend bepaalend lidwoord, mannelyk meervoud, bepaelt <i>goddeloozen</i> .
<i>goddeloozen.</i>	Byvoegelyk naemwoord, als zelfstandig gebruikt, mannelyk meervoud, staet in de plaets van <i>goddelooze menschen</i> , 2 ⁿ naemval.

Ander voorbeeld.

Verdraeg geduldig de gebreken en zwakheden van anderen, hoedanig zy ook zyn, en gedenk, dat gy ook aen menigvuldige gebreken onderworpen zyt, welke anderen insgelyks van u verdragen moeten.

<i>Verdraeg</i>	Ongelykvloeyend bedryvend werkwoord <i>verdragen</i> , in de gebiedende wys, 2 ⁿ pers. enkelv.
<i>geduldig</i>	Bywoord, behoort tot <i>verdraeg</i> .
<i>de</i>	Bepalend lidwoord meervoud, bepaelt <i>gebreken</i> en <i>zwakheden</i> .
<i>gebreken</i>	Gemeen zelfstandig naemwoord, onzijdig meervoud, 4 ⁿ naemval.
<i>en</i>	Verbindend voegwoord.
<i>zwakheden</i>	Gemeen zelfstandig naemwoord, vrouwelyk meerv., 4 ⁿ naemval.
<i>van</i>	Voorzetsel.
<i>anderen,</i>	Byvoegelyk naemwoord, als zelfstandig gebruikt, beteekent <i>andere menschen</i> , mannel. meerv. 4 ⁿ naemval.
<i>hoedanig</i>	Vragend voornaemwoord, als byvoegelyk naemwoord gebezigd, be-

	hoort tot <i>gebreken</i> en <i>zwakheden</i> , onveranderlyk.
<i>zy</i>	Persoonlyk voornaemwoord, van den 3 ^o persoon meervoud voor beide geslachten, bekleedt de plaets van <i>gebreken</i> en <i>zwakheden</i> , 1 ^a naemval.
<i>ook zyn,</i>	Verbindend voegwoord. Zelfstandig werkwoord, in de aenvoegende wys, tegenwoordigen tyd, 3 ^o persoon meervoud.
<i>en gedenk,</i>	Verbindend voegwoord. Onregelmatig bedryvend werkw. <i>gedenken</i> , in de gebiedende wys, 2 ^a persoon, enkelvoud.
<i>dat gy</i>	Verhalend voegwoord. Persoonlyk voornaemw., van den 2 ^a persoon, enkelvoud, bekleedt de plaets van den persoon, aen welken men spreekt, 1 ^a naemval.
<i>ook aen menigvuldige</i>	Verbindend voegwoord. Voorzetsel.
<i>gebreken</i>	Byvoegelyk naemwoord, onzydig meervoud, behoort tot <i>gebreken</i> . Gemeen zelfstandig naemwoord, onzydig meervoud, 4 ^a naemval.
<i>onderworpen</i>	Lydend deelwoord, onveranderlyk, behoort tot <i>gy</i> .
<i>zyt,</i>	Zelfstandig werkwoord <i>zyn</i> , in de aentoonende wys, tegenwoordigen tyd, 2 ^a persoon enkelv.
<i>welke</i>	Betrekelyk voornaemwoord, onzydig meervoud, bekleedt de plaets van <i>gebreken</i> , 4 ^a naemval.
<i>anderen</i>	Byvoegelyk naemw., als zelfstandig gebruikt, beteekent, <i>andere menschen</i> , mannel. meerv., 1 ^a naemv.

<i>insgelyks</i>	Bywoord , behoort tot <i>verdragen moeten.</i>
<i>van</i>	Voorzetsel.
<i>u</i>	Persoonlyk voornaemwoord, van den 2 ⁿ persoon enkelvoud, bekleedt de plaets van den persoon, aen welken men spreekt, 4 ⁿ naemval.
<i>verdragen</i>	Ongelykvloeiend bedryvend werkwoord, in den tegenwoordigen tyd der onbepaalde wys.
<i>moeten.</i>	Onregelmatig hulpbehoevend werkwoord, in de aent. wys, tegenw. tyd, 3 ⁿ persoon meerv.

REDENEERKUNDIGE

ONTLEDING.

De *redeneerkundige ontleding* (analyse logique) ziet meer op de denkbeelden dan op de woorden; men geeft in dezelve zoo wel acht op de voorstellen in hun geheel, als op derzelve afzonderlyke deelen. Daer deze soort van ontleding niet min nuttig is dan de *spraekkundige*, zullen wy in het kort hier ook eenige voorbeelden laten volgen.

1) De deugd is beminnelyk.

<i>De deugd</i>	Onderwerp.
<i>is</i>	Koppelwoord.
<i>beminnelyk.</i>	Gezegde.

De kinderen zyn vlytig.

<i>De kinderen</i>	Onderwerp.
<i>zyn</i>	Koppelwoord.
<i>vlytig.</i>	Gezegde.

2) **Het vuer brandt.**

<i>Het vuer brandt.</i>		Onderwerp. Gezegde.
-----------------------------	--	------------------------

De zomer komt aen.

<i>De zomer komt aen.</i>		Onderwerp. Gezegde.
-------------------------------	--	------------------------

3) **Is de donder gevaerlyk.**

<i>Is de donder gevaerlyk?</i>		Koppelwoord. Onderwerp. Gezegde.
--	--	--

Bedriegelyk is de schyn.

<i>Bedriegelyk is de schyn.</i>		Gezegde Koppelwoord. Onderwerp.
---	--	---------------------------------------

4) **De tyd staet niet stil.**

<i>De tyd staet niet stil.</i>		Onderwerp.
	}	Ontkennend gezegde.

Een dier is geen redelyk schepsel.

<i>Een dier is geen redelyk schepsel.</i>		Onderwerp. Koppelwoord. Ontkennend gezegde.
---	--	---

5) **Deze ongehoorzame leerlingen worden gestraft. —
Lydend bevestigend voorstel.**

<i>Deze ongehoorzame leer- lingen worden gestraft.</i>	}	Onderwerp.
		Koppelwoord. Gezegde.

Zyn deze planten bevochtigd? — Vragend en lydend voorstel.

<i>Zyn deze planten bevochtigd?</i>		Koppelwoord. Onderwerp. Gezegde.
---	--	--

6) De ware deugd zal beloond worden. — Lydend en bevestigend voorstel.

<i>De ware deugd zal worden beloond.</i>		Onderwerp. Koppelwoord. Gezegde.
--	--	--

Een goddelooze mensch wordt niet geacht. — Lydend en ontkennend voorstel.

<i>Een goddelooze mensch wordt niet geacht.</i>	}	Onderwerp. Koppelwoord. Gezegde.
---	---	--

De vlytige arbeider werkt. — Bedryvend en bevestigend voorstel.

<i>De vlytige arbeider werkt.</i>		Onderwerp. Gezegde.
---------------------------------------	--	------------------------

7) Een ware Christen oefent de zuivere deugden. — Bedryvend en bevestigend voorstel.

<i>Een ware Christen oefent de zuivere deugden.</i>		Onderwerp. Gezegde. Voorwerp.
---	--	-------------------------------------

Vertrouwt men eenen leugenaer? — Vragend en bedryvend voorstel.

<i>Vertrouwt men eenen leugenaer?</i>		Gezegde. Onderwerp. Voorwerp.
---	--	-------------------------------------

8) De godvruchtigheid dezer kinderen verspreidt alom eenen aengename geur. — Bedryvend en bevestigend voorstel.

*De godvruchtigheid
dezer kinderen*

*verspreidt
alom*

eenen aengename geur.

Onderwerp.
Bepaling van het onderwerp.
Gezegde.
Bepaling van het gezegde.
Voorwerp.

De strengheid der schoolwetten dient doorgaens tot het welzyn der leerlingen. — Bedryvend en bevestigend voorstel.

*De strengheid
der schoolwetten*

*dient
doorgaens*

*tot het welzyn
der leerlingen.*

Onderwerp.
Bepaling van het onderwerp.
Gezegde.
Bepaling van het gezegde.
— —
— de voorgaende bepaling.

9) De kinderen en jonge lieden lezen, schryven en rekenen. — Veelvoudig, bedryvend en bevestigend voorstel, het welk kan ontbonden worden in de volgende enkelvoudige voorstellen. — *De kinderen lezen.* — *De kinderen schryven.* — *De kinderen rekenen.* — *De jonge lieden lezen.* — *De jonge lieden schryven.* — *De jonge lieden rekenen.*

*De kinderen
en
jonge lieden
lezen.*

Onderwerp.
Voegwoord.
Onderwerp.
Gezegde.

*Schryven
en
rekenen.*

Gezegde.
Voegwoord.
Gezegde.

10) De mensch, die zich zelven regt kent, moet zeer geringe gedachten van zich koesteren, en weinig behagen vinden in den lof, dien andere menschen hem betuigen.

Men kan dezen volzin in de volgende enkele voorstellen ontbinden.

1° *De mensch moet zeer geringe gedachten van zich koesteren.* — Maekt gezamentlyk met het volgende het hoofdvoorstel uit.

2° *De mensch moet weinig behagen vinden in den lof.*

3° *Die zich zelven regt kent.* Tusschenvoorstel, dienende tot verklaring van *mensch*.

4° *Dien anderen menschen hem betuigen.* Voorstel, dienende tot verklaring van lof. Deze vier voorstellen zyn alle bedryvend en bevestigend.

*De mensch ;
die
zich zelven
regt
kent,
moet koesteren
zeer geringe gedachten
van zich
en
weinig behagen
vinden
in den lof,
dien
andere menschen
hem (aen hem)
betuigen.*

Onderwerp.
Onderwerp.
Voorwerp.
Bepaling van het gezegde.
Gezegde.
Gezegde.
Voorwerp.
Bepaling van het voorw.
Voegwoord.
Voorwerp.
Gezegde.
Bepaling van het gezegde.
Voorwerp.
Onderwerp.
Bepaling van het gezegde.
Gezegde.

Voorbeelden tot oefening.

De volgende opstellen zyn geschikt om ze door de leerlingen redeneerkundig, en naer beliefte, ook spraekkundig te laten ontleden : hiertoe raedplege men de hier vorenstaende voorbeelden, welke met de zelfde nummers aengewezen zyn als deze.

VOORSTELLEN MET EEN ONDERWERP, KOPPELWOORD EN GEZEGDE.

(Zie II LES.)

1.) *God is almachtig. — De aerde is rond. — De mensch is een redelyk schepsel. — Onze ziel is onsterfelyk. — De leerzaamheid is prysbaer. — De school is groot. — De boek is klein. — Dit huis is bouwvallig. — België is een koningryk. — De vloer is blauw. — De kamer is vierkant. — God is onze Vader. — De leertyd is kostelyk. — Ons leven is kort. — De eeuwigheid is oneindig. — De winter is geëindigd. — De zomer is aenstaende.*

VOORSTELLEN, IN WELKE HET KOPPELWOORD IN HET GEZEGDE OPGESLOTEN IS.

(Zie III LES.)

2.) *De leerling studeert. — De zomer begint. — De oorlog verarmt. — De zon schynt. — De planten groeijen. — De tyd vervliegt. — De ondervinding leert. — Verkwisting verarmt. — De vogel vliegt. — De bakker bakt. — Het kind leert. — De dochter breidt. — Die bloem verwelkt. — Een zanger zingt. — Het water vloeit. — De vogelen zingen. — Een regter vonnist. — Het onweder houdt op. — De kruiden herleven.*

In sommige der volgende voorstellen staet het onderwerp niet vooraen.

3.) *Begint de zomer? — Studeert de leerling? — Is de deugd beminneelyk? — De speelyd komt aen. — Is het ys breekbaer? — Leert, kinderen! — Papier is wit. — Zwart is de inkt. — De vlytige leerling leest. — Verarmt de verkwisting? — Naeit de dochter? — Is de schooltyd geëindigd? — Ik schryf. — Leert gy? — De hagel beschadigt. — De tyd is kort. — Ellendig zyn onze dagen. — Het regent. — Waeit het?*

VOORSTELLEN MET EEN ONTKENNEND GEZEGDE.

(Zie IV LES.)

4.) *De aerde is niet vierkant. — De vygenboom bloeit niet. — Weldoen verarmt niet. — De winter is niet warm. — De luijaerd werkt niet. — Glas is niet smeedbaer. — Onze ziel is niet sterfelyk. — De inkt is niet wit. — Het ongeoorloofd spel verkwikt niet. — De schooltyd is niet geëindigd. — Het goed kind is niet ongehoorzaem. — De onachtzame is niet oplettend. — Eene behoorlyke tucht is niet schadelyk. — De deugdzame is niet droefgeestig.*

LYDENDE VOORSTELLEN.

5.) *De deugd wordt geprezen. — De ondeugd wordt veracht. — De leerling wordt onderwezen. — Wordt het papier geweven? — Is dit huis gebouwd? — Het ongehoorzaem kind wordt gestraft. — Is deze pen versneden? — Wordt gy bemind? — Is uwe pligt volbragt? — De ondankbare wordt verstooten. — Deze wetten worden onderhouden. — De koning worde geëerbiedigd! — Is uwe ontleding gemaekt?*

BEVESTIGENDE, ONTKENNENDE, BEDRYVENDE EN LYDENDEN VOORSTELLEN DOOR ELKANDER.

6.) *De godsdienst is eene heilige plegtigheid. — Deze schelmstukken worden gestraft. — Gestolen goed bedydt*

niet. — Werkt uw vader? — Een zuiver geweten is een kostbare schat. — Komt hy niet? — Deze akker wordt geploegd. — De zondvloed was eene vervaerlyke straf. — Isaïc was gehoorzaam. — Joseph werd verkocht. — Nero was een boosaerdige vorst. — Werd Sodoma gestraft? — Welke kinderen leeren?

VOORSTELLEN, IN WELKE EEN VOORWERP VOORKOMT.

(Zie V LES.)

7.) *God bemint den mensch. — Een deugdzame mensch bemint God. — De aerde levert vele vruchten op. — Wy eerbiedigen onze ouders. — God bestuert het heelal. — Haet gy de ondeugd? — Volbrengt hy zyne plicht? — Hy heeft dit schrift niet geschreven. — Ik bemin de deugdzame lieden. — De meester pryst de vlytige leerlingen. — Wie kan zyne les niet? — Heeft het onweder veel schade veroorzaekt? — Leer uwe les. — Hebt gy uw schrift geschreven?*

VOORSTELLEN MET BEPALINGEN.

8.) *Het geloof van Abraham was groot. — De broeders van Joseph verkochten hem aen kooplieden. — De grond van België is vruchtbaer. — Hy onderhoudt nauwkeurig de regelen der school. — God doet groote beloften aen de gehoorzame kinderen. — De gehoorzaamheid is niet alleen de deugd der kleine kinderen. — De vrede des herten is het gevolg van een zuiver geweten. — De toren van Babel was het gedenkteeken der menschelyke verwaendheid. — Een hooveerdig mensch kent doorgaens zyne eigene gebreken niet.*

VEELVOUDIGE VOORSTELLEN.

(Zie VI LES.)

9.) *De kinderen en jonge lieden moeten zich onderwerpen aen den wil van hunne ouders en meesters. —*

Hy leest, schryft en reket. — De onleerzaamheid veroorzaekt onkunde, verachting en menigmael armoede. — God is de Schepper van hemel en aerde. — Maria is de Moeder van Christus en de toevlugt der zondaren. — Wy moeten het goed doen en het kwaed schouwen. — Hy schryft zuiver, vloeiend en zonder spelfouten.

ZAMENGESTELDE VOORSTELLEN , VOLZINNEN EN PERIODEN.

10.) *Denkt niet, kinderen, dat de strengheid, welke uwe ouders en meesters somtyds ten uwen opzigte gebruiken, uit haet of wraekzucht voorkomt: integendeel is zy het uitwerksel eener teedere liefde; dewyl zy alleen strekt tot uitroeijing der gebreken, die u in groote ellenden zouden dompelen, indien zy in uw hert hunne wortelen mogten schieten. Wanneer gy ouder zult geworden zyn, zult gy begrypen, dat uwe opvoeders gelyk hadden u op zulke wyze te behandelen; en verre van hun daer voor on-dank te geven, zult gy u niet kunnen wederhouden van hun uwe erkentenis over deze strengheid te bewyzen.*

Behalve de kennis van den Godsdienst, is er geene zoo belangryk als die der moedertael. Wanneer men deze niet grondig kent, begaet men hier tegen menigmael de grofste fouten, ja, is men onbekwaem om de uitdrukkingen, die in de zelve door anderen geschieden, altyd regt te verstaen; en het gebeurt meer dan eens, dat zyne bewoordingen met zyne denkbeelden strydig zyn. Men kan wel eene andere tael leeren zonder zyne moedertael te kennen; doch dit geschiedt niet dan met de grootste moeite, en alsdan is men gelyk aen eenen reiziger, die verscheide ryken doorloopen heeft om dezelve te leeren kennen, en die geene kennis van zyn eigen land bezit.

EINDE.

INHOUDSTAFEL.

EERSTE LES. Over de woordvoeging in het algemeen.	Bladzijde	5
---	-----------	---

EERSTE DEEL.

Over de verbinding van enkele woorden en hunne betrekkingen tot elkander.

II LES. Over het enkelvoudig voorstel.	6
III LES. Nadere ontwikkeling van het voorstel.	7
IV LES. Bevestigende, ontkennende, bedryvende en lydende voorstellen.	<i>ib.</i>
V LES. Over het voorwerp en de bepaling.	8
VI. LES. Enkelvoudige, veelvoudige en zamengestelde voorstellen.	9
VII LES. Over de gevallen en naemvallen	10
VIII LES. Verbinding der zelfstandige naemwoorden.	11
IX LES. Over het gebruik der lidwoorden.	13
X LES. Over het gebruik der byvoegelyke naemwoorden.	14
XI LES. Vervolg van het gebruik der byvoegelyke naemwoorden.	15
XII LES. Over de zelfstandige of persoonlyke voornaemwoorden.	17
XIII LES. Over de bezittelyke voornaemwoorden.	18

XIV LES. Gebruik der aenwyzende voornaemwoorden.	19
XV LES. Over de vragende en betrekkelijke voornaemwoorden.	20
XVI LES. Over de wyzen der werkwoorden.	21
XVII LES. Van de tyden der werkwoorden.	22
XVIII LES. Over de personen der werkwoorden.	23
XIX LES. Vervolg van de personen der werkwoorden.	24
XX LES. Over de getallen der werkwoorden.	25
XXI LES. Over het gebruik der deelwoorden.	26
XXII LES. Over het gebruik der hulpwoorden.	27
XXIII LES. Verbinding der werkwoorden met elkander.	2
XXIV LES. Wanneer men het voorzetsel <i>te</i> by de onbepaalde wys moet gebruiken.	29
XXV LES. In welke gevallen de onbepaalde wys het voorzetsel <i>te</i> niet aenneemt.	31
XXVI LES. Verbinding der werkwoorden met zelfstandige naemwoorden	32
XXVII LES. Over het gebruik der bywoorden.	33
XXVIII LES. Over het gebruik der voorzetsels.	34
XXIX LES. Over het gebruik der voegwoorden.	36
XXX LES. Over de tusschenwerpsels.	37

TWEEDE DEEL.

Bevattende de behoorlyke plaetsing of volgorde der woorden.

XXXI LES. Over de plaets van het onderwerp met zyne bepalingen	38
XXXII LES. Over de plaetsing der kleinere deelen, welke tot een zelfstandig naemwoord behooren.	39
XXXIII LES. Van de plaets der bepalingen, welke by het werkwoord of gezegde behooren.	40
XXXIV LES. Vervolg van de plaets der bepalingen van het werkwoord.	41

XXXV LES. Over de plaats van het voorwerp.	42
XXXVI LES. Over de verschillende soorten van woordschikking	44
XXXVII LES. Hoe men somtyds van de gewone woordschikking mag afwyken.	45
XXXVIII LES. Men vermyde alle omzettingen waerdoor de voorstellingen duister of verkeerd ver- staen kunnen worden.	46
XXXIX LES. Over de volzinnen.	48
XL LES. Over de zamentrekking der voorstellen.	49
XLI LES. Van de perioden.	51
XLII LES. Van de zinscheiding.	52

A. Scheidteekens.

XLIII LES. Over het gebruik der komma.	55
XLIV LES. Over het gebruik der punt-komma.	54
XLV LES. Over het gebruik van het dubbel punt en het punt.	56

B. Zinteekeus.

XLVI LES. Over het vraegteeken en het uitroc- pingsteeken.	ib.
XLVII LES. Over het aenhalingsteeken en het tus- schenstellingsteeken.	57
XLVIII LES. Over het beletselteeken en het aen- dachtsteeken.	58

C. Enkele spellingteekens.

II LES. Over de spellingteekens in het algemeen en over de twee eerste derzelve in het byzonder.	60
I LES. Over het gebruik der overige spelling- teekens.	61
Spraakkundige ontleding.	65
Redeneerkundige ontleding	70

Voorbeelden tot oefening.

Voorstellen met een onderwerp, koppelwoord en gezegde.	75
Voorstellen, in welke het koppelwoord in het gezegde opgesloten is.	ib.
In sommige der volgende voorstellen staet het onderwerp niet vooraen.	76
Voorstellen met een ontkennend gezegde.	ib.
Lydende voorstellen.	ib.
Bevestigende, ontkennende, bedryvende en lydende voorstellen door elkander.	ib.
Voorstellen, in welke een voorwerp voorkomt.	77
Voorstellen met bepalingen.	ib.
Veelvoudige voorstellen	ib.
Zamengestelde voorstellen, volzinnen en perioden.	78

EINDE DER TAFEL.

Vidi Gandæ 20 decemb. 1842,
P.-F. VELLEMAN, CAN.-THEOL. L. C.
